

Estlands-nytt

Utgitt av Norsk-estisk forening

Jostein Langmyr

Monument for friheten

Estland er både et gammelt land og en ung stat. Esterne har bodd ved Østersjøens strender i flere tusen år, men de dannet sin første stat i 1918 etter å ha erklært seg selvstendige 24. februar. Erklæringer er ikke alltid nok, esterne måtte også kjempe for at selvstendigheten skulle bli en realitet. Den doble frihetskrigen 1918–20 mot russere og tyskere krevde 3588 menneskeliv på estisk side, og 13 775 ble såret.

→ 5

Jorunn Vestli

Litteraturens kraft og saft

Den unge finske forfatteren Sofi Oksanen har fått kraftig gjennomslag med sine høyst leseverdige romaner som ikke bare har litterære kvaliteter, men også gir interessant kunnskap om estisk historie og innsikt i forholdene under okkupasjonen. Forfatterskapet hennes er i positiv forstand noe av det viktigste som har hendt Estland i nyere tid.

→ 30

Krig mot kvinner og barn18
Estisk jordbruk26

Song- og dansefestivalen 200941
Barneklubben planlegger våren52

Estlands-nytt

Allment tidsskrift for Estlands-interesserte

Utgiver: Norsk-estisk forening

Redaksjon: Turid Farbrege, Granvägen 14 A 36, FI – 00270 HELSINGFORS,

tlf. +358 9 477 1488, e-post: turid.farbrege@kolumbus.fi

Øyvind Rangøy, Jøgeva mnt 12, EE 48105 PÕLTSAMAA, tlf. + 372 747 2624,

eller 71 70 19 47, e-post: rangoy@gmail.com; blogg: rangoy.blogspot.com

Else-Jannike Kuum, Vækerø terr. 10 B, 0282 OSLO, tlf. priv.: 22 50 63 86.

Vignetter: Asko Künnap, Zoom

Ombrekking og trykking: AS Reusner, Lõuka 10, EE 13521 TALLINN,

tlf. +372 680 7100, faks +372 651 7575, info@reusner.ee

Redaksjonen avsluttet 27.1.2009. Stoff til neste nummer må være oss i hende seinest

20.4.2009. Sendes per e-post til redaksjonen, se adressene ovenfor.

Annonsepriser: 1/1 side kr 1 200, 1/2 side kr 600 og 1/4 side kr 400, tillegg for farger.

Av innholdet

Frihetsmonumentet i Tallinn1
Litteraturens kraft og saft1
Overraskelsenes land4
Estland ved årsskiftet8
Økonomisk grunnstøting11
Europarekord i uføretrygding12
Forbrytelser mot menneskeheten ..14
Estisk holocaust i Danmark15

Krig mot kvinner og barn18
Rettsstat – eller tvert om?20
Patriark Aleksius II er død22
Ny ambassadør til Norge25
Utviklinga i jordbruket26
Bok om Juhan Viiding32
Å gjendikte Marie Under36
Vellykket medlemsmøte42

Slik redaksjonen ser det

Tilbakemeldingar frå lesarane fortel at førre nummer vart uvanleg godt motteke. Takk til alle som sende inn stoff, og like eins takk til dei som no har hjelpt oss med dette nummeret.

Målet er å laga eit allsidig tidsskrift. Likevel blir det naturleg nok i somme nummer meir av visse typar stoff og mindre av andre typar. På sikt jamnar det seg vel ut. Dersom lesarane saknar noko, er det fint å bli minna om det, gjerne ved at du sender inn ein artikkel om tema som bør bli behandla.

Dette nummeret gjer oss betre kjende med to av dei største lyrikarane i den estiske bokheimen. Begge var aktuelle i fjor med minnearrangement. Det hadde gått 125 år sidan Marie Under vart fødd og 60 år sidan Juhan Viiding kom til verda.

Fjoråret var særskild minnerikt ved at det var 90 år sidan Estland erklærte seg sjølvstendig. Og det var 20 år sidan den syngjande revolusjonen braut ut, masserørsla som vart ein del av prosessen fram til nytt sjølvstende. No i år kan me mellom anna minnast to hendingar av motsett slag: 65 år sidan gjenopprettinga av den sovjetiske okkupasjonen og 60 år sidan dei mest omfattande deportasjonane.

Frå å vera ein del av Sovjet hamna Estland på godt og vondt i globaliseringsprosessen og har saman med Latvia og Litauen fått merka omslaget i økonomien. Det heiter om estarane at når dei har det vanskeleg, tyr dei til songen. Då passar det at til sommaren er det igjen tid for den store song- og dansefestivalen.

Gruppereiser i Estland?

Kor-, forenings- eller firmatur?

Har du egne ideer du vil realisere?

Eller vil du ha hjelp til å finne nye?

ESTNOR REISER

Vi kjenner Estland!

reiser@estnorlink.ee
www.reiser.estnorlink.ee
-- eller ring oss på **71700879**

Kjære leser!

Når du mottar dette nummeret av bladet, er vi allerede godt i gang med et nytt kalenderår, og Norsk-estisk forening planlegger for fullt forskjellige aktiviteter. Hvis du var litt passiv i fjor, så har du sjansen til å ta igjen det forsmøtte. Det er bare å ta kontakt med styret!

Vi håper at det gode samarbeidet med Republikken Estlands ambassade fortsetter. Etter at Juhan Haravee i fjor hadde stått sin tid ut, har Arti Hilpus tiltrådt stillingen som ambassadør, og vi sier: Hjertelig velkommen til Norge!

Estlands nasjonaldag er som kjent 24. februar.

Foreningen har valgt å feire den litt på forskudd for at flere skal ha mulighet for å delta. Medlemmer samt venner samler seg til en festlig sammenkomst 20. februar (se kunngjøring side 51).

Årsmøtet er satt til mandag 9. mars (se side 51). Der går vi raskt igjennom årsmøtesakene for å få desto mer tid til sosialt samvær. Vi har også noen overraskelser som sikkert vil sette en ekstra spiss på møtet denne gangen. Ellers nevner jeg at det ikke er for sent å sende inn forslag på "Årets Estlandsvenn 2008".

Barneklubben og språkkursene er enestående tilbud i Oslo-området. Estlandsforedrag og temakvelder kan vi få til nesten hvor som helst når folk melder interesse.

Selv i Norge støter vi altfor ofte på personer som burde visst bedre, men som legger for dagen en sjokkerende mangel på kunnskaper om Estland. Etter det første sjokket innser vi at en forening som vår fortsatt har store oppgaver når det gjelder å spre informasjon.

Det er i år 65 år siden Sovjet innledet den andre okkupasjonen av Estland – det som Kreml ynder å kalle en "befrielse". Fem år senere, i mars 1949, ble mer enn 20 000 estere tatt fra sine hjem og sendt til de fjerne delene av Sibir der mange av dem fant en tidlig grav. Okkupantene gjorde hva de kunne for å ta historien fra esterne. Minnesmerker ble ødelagt, bøker brent osv. En av oppgavene til Norsk-estisk forening og tidsskriftet vårt, Estlands-nytt, er å hjelpe esterne med gjenerobringen av historien.

Else-Jannike Kuum

Estland blir overraskelsesenes land

I 2000 ble en arbeidsgruppe nedsatt for å utarbeide et nytt varemerke for Estland, som skulle inkludere en logo med tilhørende grafisk profil samt et slagord. Resultatet ble logoen *Welcome to ESTonia* som ble offentliggjort våren 2002. Den gangen ble det særlig gjenstand for ivrig offentlig debatt at det å finne på noen ord og tegne en logo skulle koste over 13 millioner estiske skatte-kroner. Men varemerket ble tatt i bruk, og det vil sikkert være kjent for de fleste

som har besøkt Estland i senere år.

Sammen med selve velkomst-logoen ble det også vedtatt et motto for landet som sammen med logoen ble brukt i markedsføringsframstøt av mange slag – nemlig *Eesti – Paremaks muutumise maa* – eller fritt oversatt Estland – Landet som blir bedre, og på engelsk *Estonia – Positively transforming*.

Etter snart sju år er nå tiden inne for å gi

markedsføringskonseptet en ansiktsløftning. Markedsførings- og kommunikasjonsdirektør **Erki Peegel** i den statlige næringsutviklingsorganisasjonen Enterprise Estonia (EAS) sier til estisk radio at merket *Welcome to ESTonia* vil bestå, men at fornyingene er et svar på behovet bedrifter har hatt for et felles konsept for å gjøre Estland kjent. Gjennom varemerkekonseptet

vil de tilby rammer for det som er karakteristisk for Estland, og disse rammene kan brukes som et utgangspunkt for å skape

«historier».

Det nye slagordet er

Eesti – heade üllatuste maa, altså Estland – landet for gode overraskelser. Den engelske versjonen lyder ***Estonia – Positively surprising***. Blant positive verdier som karakteriserer Estland nevner han *kontrastfylt, ren og nordisk, først og raskest, romantisk, tilgjengelig*. (23.1.09 ør)

fra side 1 Frihetsmonumentet

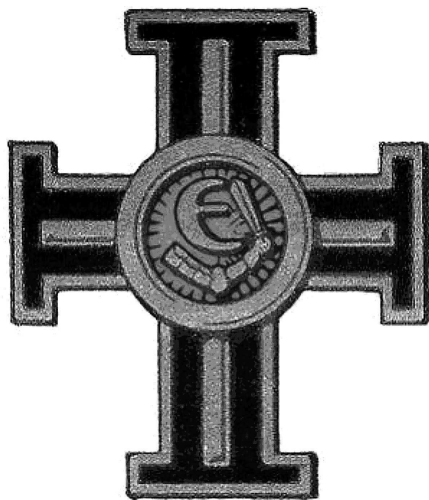
Som en anerkjennelse av fortjenestene til de som kjempet i frihetskriegen, ble i 1919 Frihetskorskorset etablert som den første statlige æresorden. Det het i statuttene at Frihetskorskorset kunne gis som utmerkelse til personer som hadd ytt militære og sivile tjenester under opprettelsen av Republikken Estland.

Retningslinjene ble fulgt meget nøye slik at Frihetskorskorset fikk status som den høyeste anerkjennelse Estland kunne gi. Den var også den eneste som samtidig ga en rekke privilegier til bæreren. De første sju mot-takerne var offiserer i den britiske flåten som hjalp Estland i en kritisk fase under krigen. Russerne sto i desember 1918 bare tre mil fra Tallinn da esterne bad om hjelp. Finland sendte våpen og frivillige, og britene kom med en flåtestyrke.

Dekorerte personer fra mange land

Totalt ble 3 132 personer dekorert med Frihetskorskorset, men noen utmerket seg så til de grader at de ble dekorert to, eller til og med tre ganger. Alt i alt ble 3 224 ordener gitt, for det meste til personer, men dessuten til den ukjente soldat i Frankrike, Storbritannia og Italia. Den franske byen Verdun som lå ved frontlinjen under hele første verdenskrig, mottok en orden. En tredjedel av de dekorerte var utlendinger: finner, briter, russere, svensker, dansker, latviere, polakker og andre. Dessverre utmerket ikke nordmenn seg. (Vi har ingen opplysninger om at nordmenn i det hele tatt skulle ha deltatt i Estlands frihetskrig. Hvis leserne vet bedre, får de hjelpe oss.)

Dekorasjoner blir ofte delt rundhåndet ut til prominente personer. Det medvirker også på en måte til å gjøre den mer verdifull. Tenk å ha samme orden som den og den! Mottakere var blant andre kongene **Georg 5.** av Storbritannia, **Christian 10.** av Danmark og **Gustav 5.** av Sverige, statsministrene **Winston Churchill** i Storbritannia og **Georges Clemenceau** i Frankrike, og Finlands president

Frihetskorskorset av andre grad, første klasse – det som aldri ble gitt til noen – har inspirert i utformingen av monumentet.

(foto: Årileht)

K.J. Ståhlberg. Den estiske ordenen var forresten ingen hindring for Churchill da han sammen med **Franklin D. Roosevelt** på Jaltakonferansen i 1945 lot **Josef Stalin** beholde Baltikum.

Nikolai Triik var formgiver

Flere estiske kunstnere av den unge garde var tidlig på 1900-tallet opptatt av norsk kunst og av Norge. Blant de som tok en tids opphold i landet vårt, var maleren og grafikeren **Nikolai Triik** (1884–1940). Han ble den som fikk i oppdrag å formgi Frihetskorskorset.

Ordenen består av tre grader, hver med tre klasser. Første grad kunne gis for militær innsats, andre grad for personlig tap-perhet, og den tredje for sivile tjenester. Overlegent flest utmerkelse er gitt av grad to – så mange som 2279 og de fleste av klasse to, ikke en eneste av første klasse.

Parlamentet vedtok i 1925 en lov som stanset tildelingen av Frihetskorskorset med den begrunnelsen at de mest fortjente nå var belønnet. Da var det blant annet gitt ti

ordener til personer som var med på å slå ned desemberopprøret i 1924.

Imidlertid besto ordenen videre i den første selvstendighetsperioden som en militær utmerkelse. Den siste som kunne pryde seg med Frihetsskorset døde i 2000.

Minnet om Frihetskrigen

Rundt omkring i Estland ble det i den første selvstendighetsperioden satt opp mange lokale minnesmerker over de som hadde kjempet for landets frihet. Disse ble stort sett ødelagt under sovjetokkupasjonen. En del av monumentene er nå satt opp på nytt. Arbeidet med dette kom i gang allerede under **Mikhail Gorbatsjovs** perestrojka i andre del av 1980-årene og fortsatte inn i 1990-årene.

Men et nasjonalt minnesmerke har nasjonen tidligere ikke klart å samle seg om, selv om ideen oppsto allerede i 1919, før krigen var slutt. Skulptøren **Amandus Adamson** (1855–1929) – den samme som har skapt Russalka – hadde modellen klar. Kunstneren holdt imidlertid i ekspertenes øyne på å gå av moten, så Kalevipoeg-utkastet hans hadde ingen sjanser.

Opp gjennom årene ble flere planer skrinlagt. I 1936 kom det imidlertid så langt at det ble vedtatt en lov som foreskrev bygging av et monument. Et par år senere hadde saken modnet så mye at det var mulig å bestemme tidspunktet da det skulle stå ferdig. Etter planen skulle det avdukes 24. februar 1943 som en del av 25-årsjubileet for republikkens fødsel. Som kjent tok historien en annen vending.

Kulturhus i stedet for monument

Okkupasjonsmakten innsatte i juni 1940 legen og forfatteren **Johannes Vares-Barbarus** (1890–1946) som statsminister. Etter annekteringen i august 1940 bestemte han at pengene som var innsamlet til monumentet – 569 000 krooni – skulle gå til byggingen av Det Arbeidende Folkets Kulturhus, for slik å feire at landet nå var blitt sovjetrepublikk. Dette huset ble faktisk ferdig i 1947 på Sakalagata, og der holder

*Winston Churchill hadde mottatt det estiske Frihetsskorset, men sviktet Estland på Jalta.
(foto: Wikipedia)*

det estiske forsvarsdepartementet til – det samme departement som tok opp saken og har gått i spissen for det nye monumentprosjektet.

Ny selvstendighet og nye muligheter

Da esterne på nytt ble herrer i eget land, var det en viktig oppgave å vise kontinuiteten i statsdannelsen. De måtte på alle mulige måter gjøre det klart at staten hadde røttene sine i det som skjedde 1918. Minnesmerketanken meldte seg fort.

En hindring som gjorde det vanskelig å sette opp et nasjonalt monument, var striden om hvor det eventuelt skulle stå. Endelig vedtok parlamentet våren 2005 å la det bli oppført på Vabaduse väljak (Frihetsplassen) i Tallinn sentrum.

En konkurranse ble utlyst i 2006 for å finne fram til utformingen. Det het i utlysningen at på denne måten ville det estiske folket vise respekt og anerkjennelse overfor de som med våpen i hånd la grunnen for Estlands frihet og selvstendighet. Til tross

for boikotteringer fra kunstnerorganisasjonene kom det inn over 40 forslag. Vinnerutkastet med tittelen *Libertas* var levert av fire unge arkitekter: **Rainer Sternfeld, Andri Laidre, Kadri Kiho og Anto Savi.**

I utformingen av *Libertas* spiller Frihetskorsket en vesentlig rolle som symbol. Det var brukt flere ganger tidligere også på mange lokale minnesmerker. Utgangspunktet for seiersutkastet var den utmerkelsen som ingen noensinne hadde mottatt – første klasse av andre grad. Dette skulle da bety at hele det estiske folket med det nye monumentet ble tildelt Frihetskorsket.

Problemer i hopetall

Nåværende forsvarsminister, **Jaak Aaviksoo**, har satt mye inn på å få planene realisert. Og det har ikke manglet på motgang. Hele prosjektet ble dømt nord og ned av store deler av en høyrøstet elite. Alt var galt. Alle som hadde befatning med saken var inkompetente. Forberedelsene kom ikke i gang fordi myndighetene i Tallinn ikke ville la de statlige myndighetene iverksette planene sine. Da arbeidet kom i gang, oppsto det mistanker om korrupsjon så byggelederen måtte gå av. Under gravingen kom det for dagen mellomalderske murkonstruksjoner og annet som måtte undersøkes arkeologisk, og det er som vi vet et pirkearbeid. Det oppsto problemer med konstruksjonen av selve minnesmerket. Etter hvert innså alle at avdukingen, som skulle vært et toppunkt i 90-årsjubileet for Republikken Estland i 2008, måtte utsettes.

Monument av glass

Unektelig bar vinnerutkastet preg av en viss megalomani. Ved inngangen til Gamlebyen i den lille hovedstaden i lille Estland kunne det kanskje gjort seg med noe i litt mindre format. Arkitektene bak *Libertas* gikk med på noen modifikasjoner, det blir spennende å se hvordan det tar seg ut.

Materialet er uttrykk for vår moderne tid:

Monumentet blir kledd med glass, og det skal lyse! Det var nødvendig å hente glassmestrene helt fra Tsjeckia der glasskunst tradisjonelt står høyt. Den fulle effekten av det lysende vidunderet får vi kanskje først til høsten når det mørkner igjen. Avdukingen skal skje i et lyst øyeblikk – i forbindelse med seiersdagen 23. juni 2009.

Hele Vabaduse väljak blir omstrukturert i samme slengen. Plassen har i flere år tjent som parkeringsplass. Nå skal bilene under jorda. Sprengningsarbeidet har vært en sann påkjenning for bygningene rundt om. Blant annet har Jaani kirik (Johanneskirka) fått noen stygge sprekker. Men plassen skal bli vakker og representativ. En del av den vil være klar til seiersdagen, og resten i august. Vi gleder oss. Tallinn tar finpussen på seg som forberedelse til å være Europas kulturby i 2011.

Forsvarsminister Jaak Aaviksoo skal få monumentet på plass. (foto: Nato.int)

Head uut aastat – Gott nytt år!

Av Heidi Granqvist

Det nya året togs emot traditionellt med fest och fyrverkerier i Estland. Åtminstone i Tallinn är folk ivriga att skjuta raketer och redan några dagar före själva nyårsafton kunde man se riktigt fina fyrverkerier. Många i den rysktalande befolkningen firar nyårsafton i likhet med esternas julafton med gran och klappar. Det var antagligen orsaken till att tårthyllorna gapade tomma redan vid fyratiden på nyårsaftons eftermiddag. Att en del av invånarna i Tallinn följer rysk tid hördes också i att ett smatter av fyrverkeripjäser bröt ut klockan 23, det vill säga när klockan är 24 i Moskva. När klockan sedan var midnatt i Tallinn sköts stadens officiella fyrverkeri från passa-

gerarhamnen. Enligt rapportering på tv hade dock Tartu i år satsat på ännu maffigare pjäser än huvudstaden.

Lugn och lågkonjunktur

Festandet under nyårshelgen var relativt lugnt; både polisen och räddningsverket gjorde färre utryckningar än åtminstone under två föregående år. Många Tallinnbor valde att ta emot det nya året hemma i familjekretsen. Det kanske avspeglar lågkonjunkturen som drabbat många estniska företag och individer. Och tuffare tider är att vänta; president Toomas Hendrik Ilves sade i sitt nyårstal att 2009 kan bli det svåraste för Estland under detta sekel. Ester som intervjuades på tv om utsikterna för

Statsminister Andrus Ansip.

(foto: Wikipedia, Kaupo Kikkas)

2009 var ändå relativt optimistiska. Har man inga stora lån och en någorlunda säker arbetsplats, kanske framtiden inte ser så dystert ut trots allt. President Ilves tog också fasta på de nya möjligheter som ett tufft år tvingar fram: 2009 är också innovationsår! Det betyder ett år av nya idéer, kreativt tänkande och annorlunda handlingssätt.

Statsminister Andrus Ansip betonade i en intervju inför årsskiftet att en lösning för dem som förlorat sin arbetsplats eller hotas av uppsägning är utbildning: omskolning, kompletterande utbildning. I de nordiska länderna deltar 50 procent av personerna i arbetsför ålder aktivt i någon form av utbildning, medan denna procent bara är lite över tio i Estland. Optimisten Ansip vill också framhålla de nya arbetsplatser som skapas i Estland, inte bara fokusera på de som försvinner. Han säger att företagandet ökar snabbt i Estland.

Starka tillsammans

President Ilves avslutade sin nyårshälsning med tre önskningar: att esterna inte ska förlora sin gemensamma tro på Estlands grundpelare demokrati, lagstiftning och frihet; att regeringen ska bära sitt ansvar och kunna se bortom partiernas intressen när det gäller Estlands framtid; och att alla ester ska se omkring sig, på sina nära och kära och säga till varandra: vi klarar oss, precis om vi alltid har gjort.

Sammanhållning ger alltså styrka och leder till resultat. Ett konkret exempel på detta från förra året är städskampanjen *Teeme ära* som genomfördes den 3 maj 2008 (kampanjen presenterades i Estlands-nytt 2/2008). Då kom över 50 000 ester ur huse för att städa bort skräp från Estlands skogar och vägrenar. Det var en enorm gemensam ansträngning för att snygga upp det estniska landskapet och den ökade också folks medvetenhet att inte dumpa skräp i naturen. Kampanjen fick alltså en stor genomslagskraft och nådde också en topplacering i omröstningar om den viktigaste händelsen i Estland 2008.

President Toomas Hendrik Ilves.

(foto: Jüri Kaljandi)

Och esterna blir fler: 2008 föddes fler barn än under de två föregående åren. Dödligheten var lägre och framförallt skördade trafiken färre offer. Antalet trafikdöda 2008 var enligt preliminära uppgifter 133, vilket motsvarar siffran i mitten av 1950-talet. Många positiva utvecklingstrender tog alltså sin början i Estland förra året – förhoppningsvis fortsätter de under 2009.

Kanske vi alla kan ta fast på president Ilves uppmaning och säga till varandra: *Me saame hakkama, me tuleme toime!* Det ordnar sig, vi klarar oss!

President Toomas Hendrik Ilves nyårshälsning kan läsas på estniska, ryska och engelska på adressen www.president.ee Intervju med statsminister Andrus Ansip i Eesti Päevaleht 3.1.2009: www.epl.ee/artikkel/453880

Esterne går til valg to ganger i 2009

EU-valg blir 4.–7. juni holdt i 27 land. For Estland er søndag 7. juni fastsatt som valgdato. Det blir andre gangen at esterne velger utsendinger til Brussel. Da de sommeren 2004 valgte første gangen, møtte 27 % av de stemmeberettigete opp ved urnene. Bare Polen med 21 % og Slovenia med 20 % var den gangen dårligere.

Andres Tarand vender tilbake til vitenskapen. (foto: tf)

Av Estlands seks nåværende representanter i Europaparlamentet kommer tre fra Sosialdemokratene, én fra Senterpartiet, én fra Fedrelandsforbundet (partiet er senere slått sammen med Res Publica) og én fra Reformpartiet. Selv om det blir regnet partitilslutning, er det personvalg. Sosialdemokraten Toomas Hendrik Ilves fikk tredjeparten av alle avgitte stemmer i 2004. Siden er han blitt president og uaktuell.

Av de som nå sitter i Brussel for Estland er det bare sosialdemokraten Andres Tarand (f. 1940) og reformpartisten Toomas Savi (f. 1942) som har sagt at de ikke stiller til gjenvalg. Selv Tunne Kelam (f. 1936) fra Fedrelandsforbundet går gjerne på nye fem år.

Det er snakk om at lederen for Senter-

partiet, Edgar Savisaar, vil stille opp bare for å få så mange stemmer at han kan sende kona, Vilja Savisaar, til Brussel.

Valgdeltakelse var obligatorisk og resultatene bestemt i forveien under sovjetregimet. Frivillighet og mulighetene for å påvirke utfallet har ikke hatt noen stor betydning som lokkemiddel. Tendensen er nedadgående deltaking fra valg til valg. De fleste som uttaler seg er pessimister hva angår mulighetene for å vekke interesse i befolkningen når det til og med blir bebudet valg med bare noen få måneders mellomrom.

Lokalvalgene står på kalenderen i begynnelsen av oktober. Da skal det velges representasjon for fire år. Selv ved lokale valg er det vanskelig å få fram de sakene som skulle hatt lokal betydning. Begge årets valg kan igjen bli et sirkus rundt rikskjendiser.

Estland har ikke vært selvstendig lenge nok til å ha oppnådd stabilitet og partitrofasthet. Overraskelser hører med til det normale. Nå er det mange faktorer som det er umulig å si effekten av, slik som en total forandret økonomisk situasjon. Nedgangstidene blir nok forsøkt utnyttet av Senterpartiet som enda en gang havnet utenfor regjeringssamarbeidet. Estland måtte vært temmelig isolert om noen skulle tro at nedgangstidene er et estisk fenomen, og nettopp nedgangstidene gjør det samtidig nesten mer attraktivt å være i opposisjon enn å sitte med ansvaret. (19.1.09 jl)

Vilja Savisaar kan bli sin manns representant i Brussel.

(foto Postimees)

Økonomisk grunnstøting

Også norsk presse har gjentatte ganger rapportert om den eventyrlige vekst-raten i estisk økonomi. I vår møte økono-mien veggen, og det viste seg at den for en stor del var basert på bankenes rundhånd-ede utlån. I løpet av få år skjedde det en for-dobling av boligprisene. Stansen i bolig-markedet førte til problemer i byggebran-sjen der det er regnet med at 10 000 per-soner mister jobben.

Bare en måned etter at statsbudsjettet var lagt fram med stort overskudd, ble det klart at drastiske nedskjæringer var nødvendige. En forventet vekst på 7,3 % hadde krympet til 3,7 % og fortsatte nedover i retning null.

Parlamentsvalget våren 2007 var preget

av fantastiske valgløfter. Statsminister **Andrus Ansip** skulle lede Estland til en plass blant de fem rikeste i Europa. Den flate inntekstskatten skulle i løpet av val-gperioden komme ned i 18 % samtidig som pensjonene skulle fordobles.

Arbeidstakerne fikk gjennomsnittlig over 20 % lønnstillegg i 2007. Prisene steg kraftig. Inflasjonen begynte å galoppere. Overgangen til euro ble skjøvet enda lenger framover i tid.

Utover våren og sommeren 2008 kom sparekniven i flittig bruk. Alle departe-mentene fikk beskjed om store ned-skjæringer. Så mangt et prosjekt ble lagt på is eller direkte strøket. (3.9.08 ay)

Vanskelig økonomisk situasjon

Det nye året ser ikke lovende ut om vi vurderer det ut fra avisoppslagene. Overskriftene lyder f.eks. Pensjonsøknin-gen uteblir, Lønnet fødselspermisjon kut-tes, Femdobling av gebyr ved legebesøk. I tillegg er det masse stoff om innskrenkin-ger, nedskjæringer, permitteringer, konkur-ser osv. Dette kan ikke kalles nyhetsstoff lenger, for nå er esterne allerede vant til det.

På nyåret ble det meldt at produksjonen i industrien i november hadde en nedgang på 20 % jevnført med samme måned året før. I desember 2008 fikk statskassa bare inn to tredjedeler av forventet merverdiavgift. Med andre ord dundret den økonomiske krisen inn over Estland allerede i fjor – en krise som, nå i sin begynnelse, blir sam-menliknet med de harde 30-åra. Det kan komme til å bli enda vanskeligere enn i de tidlige 90-åra, mener noen. Da var det som kjent til og med rasjonering på grunn-leggende matvarer som brød og smør.

Selv om arbeidsledigheten øker, kunne esterne på slutten av fjoråret stolt vise til at 4,7 % lå klart under den tre prosent høyere ledigheten i Finland. Den gleden kan bli

kortvarig, for i begge land kan ledigheten snart være oppe i 20 %. Dette er enten prognoser fra realistisk tenkende personer – eller spådommer fra dystre pessimister. Enten det er det ene eller andre, bra høres det ikke ut. (11.1.09 ay)

Skal, skal ikkje ...

Dei ansvarlege for avgjerdene i den økonomiske styringa har ulike oppfat-ningar om kva som vil vera det beste for Estland i den situasjonen landet – og heile verda er oppe i.

Somme går inn for devaluering som i praksis betyr at den estiske krona blir løyst frå bindinga til euro. Andre meiner at dei tvert om skal satsa endå hardare på å bli aksepterte i den europeiske valutaunionen. Den største hindringa dei siste åra har vore ein altfor høg inflasjon. No er det under-skot på statsbudsjettet som kan velta lasset.

Dei mest seriøse framlegga går ut på at både prisar og lønningar må ned frå det nivået dei har i dag. Avgjerande for Estland er det å bli konkurransedyktig igjen før alle verksemdene har flykta til Sørøst-Asia.

(21.12.08 olm)

Estland har europarekord i uføretrygding

Ingen ministerpost i det sjølvstendige Estland er vanskelegare enn posten som sosialminister. Der har gjennomtrekken vore størst. Og alle som prøver seg i det departementet set både helsa og den politiske karrieren på spel. No ser det speleg ut for **Maret Maripuu** (f. 1974) – fritt vilt for dei fleste, skyteskive for opposisjonen og ei påkjenning for regjeringskoalisjonen. Jamvel statsminister og partifelle **Andrus Ansip** fann ut at han måtte gå inn for eit ministerskifte, men han såg det mest føremålstenleg at det først skulle skje ei opprydding i det departementale rotet.

Saka er denne: På seinhausten og utover vinteren bles det opp til “skandale”. Årsaka er omlegginga av trygdeutbetalingar som igjen har samanheng med omstruktureringar i samfunnet med nedlegging av postkontor og bussruter i utkantane, overgang til elektronisk tenesteyting osv. Problem oppstod fordi det gamle utbetalingssystemet vart avslutta før det nye var på plass.

Ein stor del av dei gamle og uføre har tidlegare fått trygda på postkontoret, eller jamvel boren heim til seg. Omlegginga tek m.a. sikte på at så mange som råd skal få trygda inn på bankkonto. Informasjonsbrev gjekk på seinhausten ut til nesten 150 000 trygdemottakarar. Tilbakemeldingane fortalde at overføring til konto var greitt for dei fleste. Nokre tusen ville framleis ha kontante pengar borne heim til seg. Det skal no kosta 60 estiske kroner per levering. På årsbasis blir det 720 kroner som saktens kan bety litt for den som har dårleg råd.

Det er lett å skjøna at ikkje alle alders- eller uføretrygda personar utan vidare er i stand til å springa i banken eller for den saks skuld finna ut av pin-kodar og bankkort. Trygdemottakaren kunne søkja om å sleppa gebyret på 60 kroner. Fleirtalet av dei som søkte, fekk positivt svar. For pressa vart det eit stort tema at ikkje staten tek kostnaden automatisk og for alle.

Maret Maripuu.

(foto: valitsus.ee)

Ein annan del av den såkalla skandalen er det at 6323 trygdemottakarar er borte som nåla i høystakken. Skandalemaksimeringa går ut på at sosialministeren er duglaus som ikkje har oppnådd kontakt med desse personane.

Eit sakleg organ som Estlandsnytt har sin eigen teori: Dei fleste personane er ikkje å finna fordi dei ikkje finst! Estland kjempar framleis med å få orden i ymse system. Faktisk veit ingen nøyaktig kor mange som er busette i landet. Av dei 6323 kan ein del vera fiktive personar, andre kan vera døde eller utvandra, ein del har tidlegare fått trygd på feil premisser osv. Den store hopen kan koka ned til ei handfull personar, trur Estlandsnytt.

Fleire omstende tyder på at det er god grunn til å granska heile trygdesystemet. Offisielt var det per 1.1.2008 berre 1 341 000 innbyggjarar i Estland. Ferske tal fortel at nesten 117 000 er registrerte som uføre. Eller sagt på tabloidspråk: Kvar tiande estar går med krykker!

Talet på uføre har på få år auka med 25 %, og samtidig har det oppstått store skilnader mellom ulike delar av landet. I hovudstaden er det 3–4 % uføre, medan

talet somme andre stader kan liggja rundt 15–20 % og i eit par kommunar jamvel over 30 %. Mot ein slik bakgrunn ser det ut som kriteria for å skriva uføreattest er modne for ei gjennomgåing. Generelt aukar prosentdelen av uføre dess lenger mot søraust og bort frå Tallinn ein kjem. Lengst borte ligg øya Ruhnu ute i Rigabukta. Den dannar likevel eit unntak, for der er det heldigvis svært få med handikapp.

Opposisjonen utnytta ugreia med trygdene maksimalt. Media fråsa i skildringar av einslege, gamle, isolerte uføre – slik er det for dei stakkars menneska å leva i eit land der Ansip er statsminister og Maripuu sosialminister!

Til slutt hadde opposisjonspartia samla seg om mistillitsvotum til sosialministeren. Det fekk berre 35 røyster mot regjeringskoalisjonen sine 51. Likevel melde Mari-

puu at når ho har ordna opp i departementet, går ho av om ein månad, dvs. 23. februar.

Det verkar interessant at rotet skulle vera over nettopp den dagen. Truleg har det samband med krisa i statsbudsjettet. Regjeringa skal skjera ned utgiftene med 5–8 millionar eek. Finansminister **Ivari Padar** legg fram oversynet over nedskjeringane 21. februar. Alle er klar over at sparekniven gjer innhogg i sosialbudsjettet, noko som vil reisa klagestormen til nye høgder.

Maret Maripuu er så slakta at ho ikkje lenger har noko å mista. Den største tenesta ho no kan gjera partiet og regjeringa er at ho står på post lenge nok til å ta det formelle ansvaret for innsparinagane på sosialbudsjettet. Etterpå kjem ein ny minister som byrjar med blanke ark. (25.1.09 tf)

Norsk pris til Mart Laar

Parlamentsmedlem, tidligere statsminister **Mart Laar** deltok på Høyres landsmøte i Oslo der han 25. april 2008 mottok Høyres demokrati- og menneskerettspris til Sjur Lindebrækkes minne. Prisen på 50 000 kroner ble overrakt av Jo Benkow.

Mart Laar. (foto: Wikipedia)

Sjur Lindebrække (1909–98) var bankmann og politiker som særlig hadde mye å si for utformingen av Høyres økonomiske politikk. Estlandsnytt gjengir litt forkortet “Resymé 21 fra Høyres landsmøte” i fjor om prisoverrakkelsen:

Jo Benkow (...) ga en omtale av Sjur Lindebrækkes liv og gjerning for Høyre, og trakk særlig frem bøkene Lindebrække har skrevet. Han sa at prisen i år vil bli tildelt en som står oss nær, både geografisk og politisk. Prisen er tildelt Mart Laar fra Estland for hans arbeid for frihet over hele verden. Laar var en ledende opposisjonell under den sovjetiske okkupasjonen av Estland, og ble etter at Estland fikk sin selvstendig tilbake, landets statsminister. I dag arbeider Laar for å sikre fred og frihet i Georgia.

Mart Laar takket for prisen. Han minnet om alle som arbeider for frihet over hele verden. Han takket for støtten fra Norge i den tiden Estland arbeidet for sin selvstendighet, og minnet om at det er viktig når ett diktatur faller at det ikke blir erstattet av et nytt diktatur. Derfor er det viktig å forberede land som i dag er kommunistiske diktatur til tiden etter kommunismens fall. (6.7.08 jl)

Forbrytelser mot menneskeheten?

Av Jostein Langmyr

Lennart Meri, president 1992–2001, fikk i sin embetstid oppnevnt en kommisjon som skulle utrede alle forbrytelser mot menneskeheten begått i Estland under okkupasjonene. Den finske, høyst respekterte diplomaten og ministeren **Max Jakobson** (f. 1923) ble utpekt til leder for et inter-

Max Jakobson.

(foto: hs.fi)

nasjonalt team bestående av historikere. Jakobsen er selv av jødisk avstamning, født i Viborg, og til tross for mange år på nakken fortsatt en svært oppegående person.

For å sikre upartiskhet stilte president Meri den betingelsen at ingen av de sju kommisjonsmedlemmene skulle være fra Estland. Det var med både en russer og en tysker, og nordisk representant var tidligere dansk utenriksminister **Uffe Ellemann-Jensen**.

Kommisjonen innledet arbeidet for godt og vel ti år siden og kunne i desember 2008 legge fram en preliminar siste rapport. Fullstendig avsluttende rapport består av tre tusen sider og seks millioner bokstaver, meldte Helsingin Sanomat.

Rapporten faller i tre deler: 1) den første sovjetokkupasjonen i 1940–41, 2) den tyske okkupasjonen 1941–44, og 3) den andre sovjetokkupasjonen med begynnelse i 1944.

Rapporten fra den grundige granskningen av de to første periodene foreligger allerede i det omfangsrike bindet med tittelen *Estonia 1940-1945*. I løpet av vinteren kommer bind to som behandler tiden under den andre sovjetiske okkupasjonen.

På den tiden da Hitler og Stalin i 1939 avtalte delingen av Europa, hadde Estland 1 350 000 innbyggere. Etter at Sovjet og Tyskland etter tur hadde okkupert landet og Sovjet innledet den andre okkupasjonen, var folketallet kommet ned i 750 000. Deretter gikk det raskt oppover igjen på grunn av den massive innvandringen fra forskjellige deler av Sovjet.

Under den tyske okkupasjonen ble om lag 7000 estiske statsborgere drept, av disse tusen jøder. I tillegg ble det importert 7–8 000 jøder fra andre deler av Europa til konsentrasjonsleirer i Estland, og 4 000 av disse ble drept. Av 45 000 sovjetiske krigsfanger ble tredjeparten enten drept eller omkom på annen måte.

Under de to sovjetiske okkupasjonene ble 47 000 personer sendt til Sibir, til fangeleirer eller forvisning. Hundrevis ble henrettet i Estland.

Ifølge Jakobson hadde kommisjonen i oppgave å utrede hendelsene og trakk konklusjonene på grunnlag av materiale den fikk av estiske forskere. KGB-arkivene fikk den ikke adgang til. Det er påvist at esterne ikke utelukkende var offer for handlingene, for en del estere deltok frivillig i forbrytelsene.

Russland hevder fortsatt at Sovjet ikke okkuperte Estland. Det amerikanske kommisjonsmedlemmet **Paul Goble** er optimistisk nok til å framholde at den oppfatningen regjeringen står for, ikke representerer hele det russiske folket. Han håper at etter hvert vil russerne også ønske å ta et oppgjør med fortiden. (19.12.08 jl)

Nettadresse for kommisjonsrapporten:
www.historycommission.ee

På medlemsmøtet i Norsk-estisk forening i juni 2008 ble dokumentarfilmen Fortrengte minner vist. NEFs danske medlem, Peter Kyhn, var til stede da Imbi Paju viste filmen i København, og han rapporterer følgende.

Estisk holocaust i Danmark

Som tidligere nævnt i dette blad, har den estiske journalist og forfatter **Imbi Paju** lavet en film om sin mor, der i 1949 som ung pige blev deporteret til Sibirien. I oktober var hun i København for at vise sin film. Det skete ved en fantastisk indsats af en gammel Estlands-ven, Politikens-redaktør **Vibeke Sperling** ved et arrangement i dagbladet Politikens gamle trykhal den 21. oktober, hvor Imbi Paju også havde lejlighed til at fortælle om filmen og dens tilblivelse for ca. 250 tilhørere.

I øvrigt havde Politiken inviteret to kompetente historikere, nemlig tidligere direktør for Dansk Institut for Internationale Studier, professor **Uffe Østergaard**, Copenhagen Business School og lektor **Erik Kulavig**, Syddansk Universitet, til at kommentere filmen og gå i dialog med publikum.

Jeg deltog også ved den pågældende lejlighed, men jeg har fået et større menageri i Skåne og efterhånden tre børn, så jeg har ikke længere tiden til at lave referater i fuld udstrækning til fordel for Estlands-nytt eller andre publikationer. Men for dog at gøre noget i anledning af dette gode initiativ, så har jeg givet tilladelse til, at vi her i bladet kan bringe et uddrag af mit brev til min faster i Norge dateret den 22. oktober 2008. Det følger her:

Jeg var til filmforevigelse i Politikens gamle trykhal i går: Det var meget interessant – Imbi Pajus film om hendes mors deportation til Sibirien og hendes minder, 200 deltagere. Der var en god diskussion bagefter med både filmmageren selv og to danske lærde, nemlig Uffe Østergaard og Erik Kulavig.

Og så gjorde jeg noget frygteligt.

Prologen kommer her: I Danmark har vi

*en nærmest kanoniseret familie, der hedder Rachlin. Moderen **Rachel** var født af russiske jøder som kom til Danmark efter pogromerne omkring 1900. Hun blev i 1935 gift med en velhavende litauisk hestehandler **Israel Rachlin**. Den 14. juni 1941 blev de deporteret af NKVD til Sibirien, hvor alle overlevede og de fik mulighed for at komme til Danmark i 1957. Det har de skrevet en række bøger om, ligesom Rachel og Israel holdt masser af foredrag, og de var alle som en nogle meget sympatiske mennesker. En søn, **Samuel**, har endvidere gjort karriere som journalist, hvor han især huskes for sin tid som korrespondent for DR i Moskva, inden den post blev overtaget af den mindst lige så kompetente **Leif Davidsen**, der nu mest er kendt som krim- og spændingsforfatter.*

Nu til det frygtelige.

En ældre mand rejste sig op og sagde: "Mit navn er Rachlin" (helt stille i salen) "og jeg er nok den eneste her, der har overlevet Gulag." (Stadig stille) "Jeg er meget enig med dig, Uffe Østergaard, man kan ikke ligestille Holocaust med Gulag, for havde jeg ventet en uge til, var jeg blevet til aske." [Uffe Østergaard havde faktisk sagt det modsatte, at Holocaust ikke var enestående, at der sammenlignet med andre tilsvarende fænomener f.eks. Gulag var både forskelle og ligheder, men det havde herr Rachlin ikke opfattet – fair nok]. "Hvad angår den første deportation i 1941, blev vi alle deporteret uden dom. Men deportationen i 1949 angik mennesker, der havde samarbejdet med tyskerne – der var måske nogle partisaner i blandt, men de fik alle deres dom. Der var domstole og de blev dømt i henhold til den lov [Ruslands kriminalkodeks §58 om kon-

trarevolutionær virksomhed osv]. Vi fik aldrig en dom.”

Imbi Paju replicerede, at hendes familie aldrig havde samarbejdet med tyskerne. Det havde jo også været ganske grotesk. Hendes mor **Aino** og dennes tvillingesøster **Vaike** var 18 ved deres deportation i 1949 – og de skulle altså have samarbejdet med tyskerne fra deres fyldte 10. til deres fyldte 13. år. Hendes forældre blev jo ikke deporteret.

Jeg fik /.../ ordet /.../

Jeg takkede herr Rachlin Imbi Paju.
for hans kommentar. “Men

det er jo ganske åbenlyst forkert, at deportationen i 1949 var rettet mod dem, der havde samarbejdet med tyskerne. Det var et spørgsmål om at gennemføre tvangskollektiviseringen af det estiske landbrug – selvom der også var folk med, der havde samarbejdet med tyskerne. Der udkommer i begyndelsen af næste år en bog på Gyldendal, der handler om en estisk familie, som blev deporteret til Sibirien lige som Deres familie, herr Rachlin, den 14. juni 1941. De slap ud i 1946, men blev deporteret igen i 1950. Havde de samarbejdet med tyskerne, mens de sad i Gulag?”

Derefter fik jeg lejlighed til at spørge, om hvordan det forholdt sig med [kommunisten og Røde Hær-veteranen] **Arnold Meris** påstand [i filmen] om, at deportationen i 1941 kun var en naturlig del af det, som et hvert land foretager sig i forbindelse med krig: nemlig at fjerne fjendtlighedsindede elementer fra frontområdet. Den påstand får faktisk lov til at stå uimodsagt i Imbi Pajus film, og det er ikke rigtig til at vide, hvorfor Arnold Meri virker så underlig i filmen: er han bevæget over at tale om deportationerne, er han syg, vejer han sine ord på en guldvægt eller har han bare noget mellem

(foto: Toomas Dettenborn)

tænderne? Eller var det bare lidt af hvert?

Både Kulavig og Østergaard svarede, at det bare var dårlige undskyldninger – der var nemlig ikke noget, der tydede på, at Stalin vidste noget som helst om det forestående tyske angreb i juni 1941. Og det vidste jeg jo udmærket, men det var vigtigt at få det slået fast i denne store forsamling.

/... Der er .../ så mange sovjetiske propagandapåstande i det, Rachlin sagde, at det er til at tude over.

Selvfølgelig fik de en dom – det gjorde langt de fleste, der blev deporteret i 1941. Og her er det vigtigt at forstå, hvordan NKVD tænkte: som regel var det fædrene, der var uønskede elementer, resten af familien skulle bare væk. De stakkels sovjetmyndigheder kunne bare ikke nå at “dømme” alle, inden de skulle væk fra Estland, så fædrene og ganske få af de andre deporterede fik så sin dødsdom eller 10 + 5 år i henhold til §58 ved en eller anden standret et eller andet sted i NKVD-systemet i løbet af 1941, 1942 eller 1943. Det er rigtigt, at han som familiemedlem ikke fik nogen direkte dom – han var bare familie til en dømt og skulle derfor også fjernes.

Og som om det at blive dømt i en sovjetisk ret i 1949 eller 1950 skulle være noget særligt retfærdigt eller lyksaliggørende – det sovjetiske retssystem var livsfarligt, bundraddent og berøvet en hver form for humanitet i forskellige grader frem til 1991.

Her slutter brevet til min faster i Norge.

Jeg vil på ingen måde forklejne familien Rachlins lidelser under deres deportation og heller ikke deres oplysningsvirksomhed i Danmark i 1980'erne og fremefter – den bør vi alle være taknemlige for. Sagen er bare, at det at have gennemlevet 16 år i Sibirien ikke automatisk gør en til ekspert i baltiske forhold.

Tyskvenlige og dem, der havde tjent i tyske styrker fra Omakaitse til SS, lige som almindelige estiske patrioter (som f.eks. forfatteren **Jaan Kross**) arresterede, henrettede og deporterede russerne fra første dag, de havde genvundet kontrollen over estisk territorium. De havde ingen grund til at vente med denne udrensning til 4,5 år

efter, at krigen var slut i Estland. Masse-deportationen i 1949 var først og fremmest et spørgsmål om at få kollektiviseringen i gang – og dermed få skilt bonden fra sin jordejendom. Af de 22.000 deporterede var 78% kvinder og børn.

Kollektiviseringskampagnen var sat i gang i 1947, men var blevet en frygtelig fiasko i løbet af de to år, den havde kørt. Efter deportationen i marts 1949 tilsluttede bønder sig i hobetal til kollektiverne – de skulle ikke nyde noget af en enkeltbillet til Sibirien.

På den måde fik sovjetmyndighederne kontrol med det vigtigste produktionsmiddel – jorden – og samtidig fik man styr på sin befolkning, så den ikke længere kunne give mad og husly til de antikommunistiske partisaner, skovbrødrene.

Note: Arnold Meri er i 2008 ved retten på Hiiumaa anklaget for at have organiseret deportationerne på øen i marts 1949.

Russland og EU

Tidene forandrer seg raskt. Tilfeldigvis fant jeg en gammel avis på loftet som var brukt til beskyttelse mot støv. Den var datert 24. februar 2004, og en av de største overskriftene lød: EU truet Russland med “alvorlige konsekvenser”. Og undertittel: Hvis Moskva ikke godkjenner utvidelsen, truer unionen med sanksjoner.

Dette var drøyt et par måneder før den unionsutvidelsen skulle tre i kraft som blant annet omfattet de tre baltiske statene og i tillegg fem andre tidligere kommuniststyrte land. For makthaverne i Kreml var det en bitter pille å svelge at de hadde mistet grepet om disse områdene. Selv om EU allerede hadde en handelsavtale med Russland, krevde Moskva forhandlinger for at denne avtalen skulle omfatte de nye delene av EU. En reforhandlet avtale ble

underskrevet i april 2004, bare noen dager før utvidelsen av unionen.

Da energi ble dagens mantra, fikk pipa en annen lyd, og det føltes uendelig fjernt at EU skulle *true* det mektige Russland med alvorlige konsekvenser. Likevel skjedde det i forbindelse med “Georgia-krigen” i august. EU-lederne var da en tid svært opp-tatt av den russiske aggresjonen mot det lille nabolandet. Ganske raskt endret EU-språkbruken seg til “Georgia-konflikten” og henvisninger til “overdreven maktbruk”.

Idet dette blir skrevet råder det en viss forvirring med hensyn til hva vi skal kalle det som skjer. Er det en konflikt eller en krise i forholdet mellom Russland og Ukraina?

Og hva med forholdet mellom EU og Russland? For frysende mellom- og søreuropeere er det i hvert fall energikrise. Vi er spent på utfallet: Hvem blir utpekt som skyldig? (12.1.09 jl)

For 65 år siden, dvs. 9. mars 1944, foretok sovjetiske fly massiv bombing av Tallinn. Angrepet var hovedsakelig rettet mot boligområder. Ofrene var særlig kvinner, barn og gamle mennesker. Bombene forårsaket dessuten store materielle skader.

Krig mot kvinner og barn

Av Jostein Langmyr

Tyskernes frammarsj mot øst var stanset og Hitlers tropper ble drevet vestover igjen. Retretten stanset i februar 1944 for åtte måneder ved Narva i Estland. Dette skjedde i stor grad på grunn av den innbitte motstanden fra de estiske troppeenheterne som var mobilisert av tyskerne og her kjempet for å hindre at sovjetarmeen igjen skulle komme inn i Estland.

Når rødearmeen ikke kunne få bukt med de estiske mennene, rettet den angrepene mot kvinnene og barna deres. Sovjet innledet en operasjon som gikk ut på å ødelegge sivilbefolkningen. En slik taktikk var ikke Sovjet alene om. Det mest kjente eksemplet fra andre verdenskrig er bombingen av Dresden i februar 1945. Der omkom det mellom 35 000 og 135 000 mennesker, og 80 % av bebyggelsen ble ødelagt.

Tallinn i mars 1944.

(foto: ERR)

En russisk forpost som ble tatt til fange i Estland 18. februar 1944 fortalte at troppssjefen hadde gitt mannskapene ordre om å ødelegge alt så snart de kom over på estisk side, "for der er det ikke noen russisk bosetning".

Ordren ble utført så godt det lot seg gjøre. Kvinner og barn ble myrdet ved flere anledninger i det nordøstlige Estland. I februar 1944 ble det også rettet flyangrep mot barn i lek på skolegården eller på vei hjem fra skolen. Snart fulgte de massive angrepene mot forskjellige byer.

Sovjetiske kanoner og bombefly la Narva fullstendig i ruiner 6. og 7. mars. Den vakre barokkbyen var deretter bare et minne.

Deretter innledet sovjetiske fly angrepene mot Estlands hovedstad om kvelden 9. mars 1944. En ny angrepsbølge fulgte om natta.

Til sammen slapp flyene i løpet av kvelden og natta om lag 2000 sprengbomber og 1500 brannbomber over Tallinn.

I bomberegnet omkom flere hundre mennesker – ifølge vår kilde nærmere 800. Og enda flere var skadet. Mer enn 20 000 mennesker ble hjemløse da bombene ødela eller gjorde alvorlig skade på ca. 8000 bygninger i de sentrale bydelene. Hardt gikk det ut over gamlebyen rundt Harju-gata, dvs. området der Norges ambassade nå har ligget siden år 2000. Estonia-teateret brant ned, Niguliste kirik (Nikolaikirka) kom i brann, like ens bygningen til byarkivet på Rüütli-gata der ca. 900 hyllemeter arkiv gikk tapt. I riksarkivet på Maneežigata gikk 2000 hyllemeter materiale tapt. Etter dette ble det satt i gang en organisert evakuering, i første rekke for de hjemløse, men skrekken for nye angrep sendte også mange andre på flukt.

Et par uker senere var Tartu bombemål. Der døde over 100 mennesker i angrepene 25.–26. mars, og 80 bygninger ble ødelagt.

Noen av kildene: *Seppo Zetterberg: Viron historia*. Helsinki 2007, *XX sajandi kroonika. II osa*. Tallinn 2004.

Estarane pakkar saman i Irak

Parlamentet i Estland vedtok i desember at den estiske militæroperasjonen i Irak held fram ut 2009. Dette var sjette gongen nasjonalforsamlinga gjorde vedtak om å senda soldatar til dette området.

Det er som kjent ein USA-krig som verken Nato eller EU støttar. Av representantene røysta denne gongen 43 for og 30 imot. Det var i 2008 færre enn 40 estarar i Irak, men dei estiske styresmaktene ser på aktiviteten som viktig fordi det garanterer militær hjelp til Estland om det skulle bli nødvendig. Sagt i klårtekst er deltakinga i internasjonale operasjonar ein del av forsvaret mot Russland – for nokon annan fare for estisk nasjonal tryggleik eksisterer ikkje innanfor synsfeltet.

Vidare deltaking i Irak-operasjonen var avhengig av ein avtale med Irak. I første omgang var det berre USA som fekk avtale om forlenging. I romjula vedtok dei irakske styresmaktene ei lov om forlenging som galdt Estland og ei rad andre land.

Estarane har vore med både i Afghanistan og i Irak sidan 2003. Med 120 soldatar i Afghanistan og 37 i Irak, blir det årleg 500 personar som får krigserfaring, dvs. 10 % av dei estiske landstyrkane. I løpet av desse åra har fire estarar mista livet og 37 har vorte såra i operasjonane.

Så langt var denne artikkelen skriven ferdig i slutten av desember. No vart overskrifta utskifta og nokre liner tillagde, for situasjonen er i dag ein annan.

Forsvarsminister Jaak Aaviksoo melde 22. januar at det militære engasjementet i Irak er avslutta for Estland sin del. Årsaka er at dei to landa ikkje kom fram til ein avtale som begge partar kunne akseptera. Mellom anna ville Irak at estarane skulle vera underlagde iraksk jurisdiksjon.

Dermed er det berre USA, Storbritannia og Australia som har oppnådd avtale med Irak og framleis skal ha soldatar i landet.

(23.1.09 olm)

Rettsstat – eller tvert om?

Av Ola L. Moe

Opptøyane i Tallinn i slutten av april 2007 førde til store øydelegingar i sentrum av byen. I samband med bråket tok politiet hand om 1200 personar, og nesten nesten 500 vart forhøyrd som mistenkte for skadeverk, plyndring, motstand mot politiet osv.

Situasjonen like før siste årsskifte var den at for 283 personar var saka lagd bort, medan 125 hadde fått fellande dom og eit tital saker vart som best behandla.

Det vart i opptøyane gjort skade for over 25 millionar estiske kroner. Det er kostnader som i all hovudsak staten må bera, for bevisføringa har vore vanskeleg. I det kaoset som rådde, er det komplisert å peika ut kven som var skuld i det eine eller andre. Likevel er så mange som 66 dømde til å betala erstatningar på totalt over 2,1 millionar. Dei fleste har hatt lite både av vilje og evne til å gjera opp for seg, så til medio desember var det på den måten betalt inn til staten knapt 85 000 kroner!

Den materielle sida ved opptøyane har elles for ein stor del kome i bakgrunnen for andre ting. Framleis er det uklart kva som eigentleg skjedde med Dimitri Ganin, den

unge russaren som miste livet. Fleire gonger har det sett ut som politiet var på sporet, og det ville vore viktig med ei oppklaring, for trass i protestar frå mora er Ganin gjord til martyr og symbol. Dei politiske toppane i Kreml kvir seg ikkje for å hevda at Ganin vart brutalt drepen av estisk politi – fordi han var russar! Dei ivrige medlemmene i Nasji, av somme karakteriserte som Putin-Jugend, kjører den same linja.

Og så var det rettsaka mot dei fire estlandsrussarane som vart klaga for å ha organisert masseuroa: Dimitri Linter, Dimitri Klenski, Maksim Reva og Mark Sirök. Politietterforskinga viste at førebuingane til uroa hadde gått for seg eit halvt års tid, mellom anna med støtte som kom frå Russland. Støtta omfatta både økonomiske middel og rådgiving.

Tiltale vart reist på grunnlag av ein lovparagraf som set ei strafferamme på inntil fem år for organisering av masseuro. Dei fire mennene var aktive i grupperinga Öine Vahtkond (Nattvektarane) som vart danna sommaren 2006 for å hindra at krigsminnesmerket Bronsesoldaten vart flytta frå Tallinn sentrum. Den yngste av dei fire,

Mark Sirök som våren 2007 var gymnasiast i avgangsklassa, var leiar for Estlands-avdelinga av den Moskva-trugne ungdomsorganisasjonen Nasji.

Det kom som ei stor overrasking då dommaren 5. januar i år – etter lang rettsak og grundig bevisføring – frikjende dei fire på tiltalebenken, meir enn halvtanna år etter opptøyane. På sett og vis vart det ei førebels avgjerd, for saka er klaga inn til neste rettsinstans, så dommen er førebels ikkje rettskraftig.

Med frikjenninga vart det slutt på forbodet dei fire hadde hatt mot å reisa bort. Dei hadde vore på frifot mesteparten av tida før dommen fall, men med frifinning vil dei kunna

Dei fire som var klaga for organisering av opptøyane, frå v. Maksim Reva, Dimitri Linter, Mark Sirök og Dimitri Klenski.

(foto: Postimees/ Toomas Huik)

krevja erstatning av staten for den tida dei sat i varetekt.

Sjeldan har vel utfallet av ei rettssak i førevegen vore så sikkert som dette såg ut til å vera. Det einaste usikre var straffeutmålinga. Reaksjonane vart derfor mange, og for ein stor del ganske sterke. Dei gjekk heilt frå ros av den modige dommaren som var upåverka av folkemeininga, og til redsle og sinne: Kan russarane gjera kva dei vil i landet vårt og sleppa ustraffa frå det?

Samfunnsoraket Marju Lauristin, sosiolog og professor ved universitetet i Tartu, vart sjølvsagt straks spurd om konsekvensane. Ho kunne ikkje løyna forundringa over frikjenninga og var redd det kunne nora opp under ekstremistiske haldningar og handlingar. Frustrerte estlarar kunne ta saka i eigne hender når det såg ut som det ikkje hjelpte med politi og domstolar. Særleg no som den økonomiske krisa veltar inn over landet, kan folk byrja sjå seg om etter syndebukkar.

Russarane var òg forundra over rettsavgjerda – både i Estland og i Russland. Dei hadde prøvd å framstilla saka som politisk og avgjort i førevegen rett og slett fordi dei fire på tiltalebenken var russarar. Kan verkeleg russarar få medhald? undrast somme seg. Andre såg utfallet slik at Estland ikkje våga å døma russarane på grunn av følgjene, dvs. hemnen som kunne koma. Trugsmåla hadde i førevegen vore mange.

Funderingane kring årsaker til utfallet og kva verknader det får framover, er så mange at det er uråd å gå inn på alt. Men den tingen er sikker: Saka er ikkje avslutta med dette. Når ho blir teken opp av neste instans, vil fleire lovparagrafar koma i bruk. Det blir fleire dommarar òg.

Lover kan ikkje få tilbakeverkande kraft, men om det har funnest hol som gjorde at dei fire bråkmakarane i første omgang kunne smetta ut av garnet, så skal det ikkje skje i framtida. Lovene blir gjennomgått og forbedra, og med preventive åtgjerder i tankane, vil strafferammene bli sette opp.

Etter den førebels frifinninga var Dmitri Linter straks ute med trugande tale mot samfunnet og staten. Estiske styresmakter hadde ikkje lært noko som helst av apriluroa i 2007, hevda han. Russarane var framleis diskriminerte og måtte finna seg i mangt. No skulle han for alvor gå i gang med å organisera tilhengarane sine til å fri seg frå det estiske herredømet. Om lag 25 % av innbyggjarane i landet er russarar, men dei utgjer 60 % av dei innsette i fengsla og storparten av dei narkomane. Linter påstod at berre 80 % av russarane i Estland identifiserer seg med dette landet. Han ser for seg at ekstremistgrupper vil bli danna til hjelp i den rettvise kampen.

Estland har vanskelege tider i vente, seier Linter og ser trassig inn i fjernsynskamera. Kanskje er det organiseringa av komande harde tider som held mannen oppteken. Drygt ei veke etter frikjenninga møtte han ikkje opp ved domstolen i ei sak han sjølv hadde reist mot politiet. Han tykte det var urettvist å få mulkt for at han som bilist ikkje hadde stansa og sleppt ei kvinne med barnevogn over gata. Han hadde i fjor framgang i ei anna sak mot politiet. Han fekk ei bot på 4500 eek fordi han ikkje hadde trafikkforsikring på bilen. Retten sette bota ned til 3000 eek og gav han lov til å betala i avdrag.

Unge Mark Sirök som i rettssalen påstod at han aldri hadde hatt noko med Nasjiorganisasjonen å gjera, drog lukt til Moskva, var stolt over at han hadde narra dei dumme estarane, var like eins stolt over å høyra til Nasji-rørsla, og vart hylla med applaus av Nasji-kameratane. Han lufta òg den tanken at han kunne koma til å be om politisk asyl i Moskva. (18.1.09)

ERRATA

i nummer 3, 2008

side 8: Oversynet over russarar var frå Helsingin Sanomat, august 2008.

side 9: Kartet over Georgia var henta frå Wikipedia.

Patriark Aleksius II er død

Klokkene i seks hundre kirker brakte 5. desember moskovittene sørgebudskapet: Overhodet for den russisk-ortodokse kirken, patriarken **Aleksius II** var død i en alder av 79 år. Patriarken hadde svekket helse, i 2004 hadde han et alvorlig infarkt, men døden kom likevel brått. Så sent som foregående dag hadde han ledet gudstjenesten i Kreml.

– Vårt land og vårt samfunn er rammet av en stor sorg, uttalte president **Dimitri Medvedev**. Kondolasjoner strømmet inn fra hele verden og blant annet fra Estlands øverste ledelse, som også var representert ved begravelsen noen dager senere.

Opprinnelig het patriarken **Aleksej Ridiger** og var født i Tallinn 23. februar 1929. Mora, **Jelena Jossifovna Pissareva** (1902–59), var ektefødt tallinnboer og faren, **Mikhail Aleksandrovitj von Rüdiger**, (1902–62), flyktet fra St. Petersburg i 1917 på grunn av den russiske revolusjonen og søkte tilflukt hos slektninger i Tallinn. Senere strøk han *von* fra navnet og het ganske enkelt Ridiger til etternavn. Han var ansatt som bokholder på Luthers finer-

fabrikk før han studerte teologi og ble prest i den ortodokse kirken. Sønnen fulgte i farens fotspor, han gjorde tjeneste ved forskjellige kirker i Tallinn før han i 1947 innledet teologistudiet i Leningrad. Han ble diakon i 1950 og avanserte raskt. Etter noen år som prest, blant annet i Tartu, ble han i 1961 utnevnt til biskop for Tallinn og Estland. Allerede samme år ble han satt på nye poster. Selv om Sovjet og Russland ble hans store hjemland, yndet han å omtale Estland som “mitt lille hjemland”.

Verdens mektigste estlender

For virkelig å kunne vurdere karrieren kunne vi trenge en grundig innføring i hierarkiet innen den ortodokse kirken. Vi nøyer oss derfor med å fastslå at Aleksej fikk stadig større oppgaver, og løste dem tydeligvis med glans, for i 1990 ble han valgt til patriark av Moskva og hele Russland. Med navnet Aleksius II satt han i dette embetet til sin død – et embete som betydde at han i prinsippet var verdens mektigste estlender.

Aleksius var utvilsomt en innflytelsesrik person, men samtidig er det vanskelig å vurdere hvor stor makt han egentlig hadde. Han var en motsetningsfylt og omstridt kirkens mann som det sikkert vil bli skrevet bøker om etter hvert.

Da Aleksius ble patriark, hadde den russisk-ortodokse kirken allerede fått tilbake bygninger som kommunistene hadde konfiskert. Den hadde også fått tillatelse til å drive forkynnelse og samle flere troende i menighetene. Til slutt hadde Aleksius tilsynelatende en makt som ikke sto langt tilbake for kirkens posisjon i

*Aleksius II, Vladimir Putin og Arnold Rüütel.
(foto: Postimees)*

tsartiden. Patriarken ble stadig konsultert av landets president, og utallige er bildene der de to poserer sammen: verdslig og åndelig makt i skjønn forening.

Som patriark ble Aleksius til å begynne med – og det var under presidentene **Mikhail Gorbatsjov** og **Boris Jeltsin** – oppfattet som liberal. Senere støttet han **Vladimir Putin** så uten forbehold at tsjetsjenske separatister erklærte kirken som tillatt terrormål.

Samlende eller splittende?

Når vi ser på det betente forholdet mellom Russland og Estland, har det stor betydning hvilket standpunkt den åndelige lederen inntar. Det ville vært katastrofalt for Estland med en patriark som valgte å helle olje på ilden. Aleksius hadde der en formidlerrolle. Flere ting tyder på at han forsøkte å jevne ut motsetningene. På den andre sida er det vanskelig å glemme at Aleksius muligens hadde en KGB-fortid og at han som overhode for kirken i Russland selsvagt representerte den staten der han hadde en slik posisjon. Han spilte også snarere en splittende enn en samlende rolle i den striden som fortsatt pågår om den ortodokse kirken i Estland. Striden er

egentlig gammel, men den blusset opp på nytt da Estland ble selvstendig, og den gjelder både organiseringen av kirken og kirkens gods. Men den største striden førte Aleksius med katolisismen. Han nektet å akseptere invitter fra pave **Johannes Paul II** om å bilegge den snart tusen år gamle tvisten mellom kirkene.

Presidentene **Lennart Meri** og **Boris Jeltsin** kunne møtes og samtale med hverandre, og ifølge en avtale mellom disse to ble f.eks. de siste russiske militærstyrkene trukket ut av Estland i 1994.

Vladimir Putin besøkte aldri Estland i sin presidenttid og tok heller aldri imot noen estiske ledere. En gang var det kanskje nære på. Det var i 2005 under et besøk av president **Arnold Rüütel** i Moskva der han ble mottatt av Aleksius og fikk en medalje. Under dette stakk Putin “tilfeldigvis” innom hos patriarken. I ettertid er det blitt tolket som et forsøk fra Aleksius’ side på å føre de to statsoverhodene sammen og derved oppnå et mer normalt forhold mellom nabolandene. At så ikke skjedde, kunne neppe patriarken klandres for.

Muligens hadde Aleksius på nytt en finger med i spillet da **Dimitri Medvedev** og

Toomas Hendrik Ilves satte seg ned til et nesten timelangt møte 28. juni 2008 i Khanty-Mansiisk i kjølvannet av toppmøtet mellom EU og Russland.

Aleksius oppfordret til lojalitet

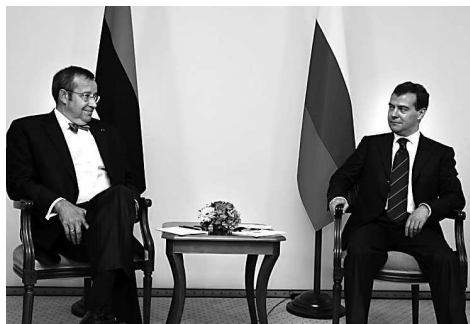
På samme Russlandsbesøk møttes Ilves og Aleksius i Moskva. Blant annet drøftet de et eventuelt besøk av Aleksius i Estland. Patriarken uttrykte spesiell interesse for et gjensyn med Kuremäe (Pühtitsa) nonnekloster i Nordøst-Estland.

Klosteret er grunnlagt

Kuremäe nonnekloster.

(foto: ØR)

Toomas Hendrik Ilves og Dimitri Medvedev. (foto: president.ee)

1891, det var et av de nokså få klostrene i Sovjet som under kommunismen fikk fortsettelse virksomheten. Vanlig oppfatning er at det skjedde takket være nettopp Aleksius. For tiden har klosteret over 100 nonner og noviser.

President Ilves overrakte en gave i form av et fotografi som viste huset i Tallinn der Aleksej Ridiger hadde bodd med foreldrene til høsten 1940. Ilves kunne også overlevere fire brev som patriarkens mor hadde skrevet til sin mann. Disse var funnet på loftet i det gamle huset av de nåværende eierne.

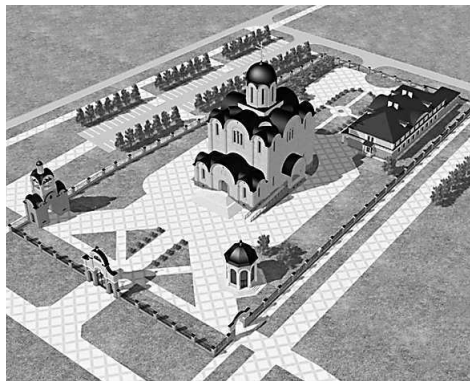
I vår sekulariserte verden kan det for mange by på problemer helt ut å skjønne hvilken betydning de geistlige lederne har som åndelige og moralske veivisere. Uansett er det enestående i estisk sammenheng og russisk kirkehistorie at overhodet for Russlands kirke av fødsel var estisk statsborger. I kontaktene sine med estere snakket han naturligvis estisk, og på offisielt besøk i Estland oppfordret han også de lokale russerne til å gå inn for dette språket og være lojale mot den staten der de bodde og hørte til. (11.12.2008 jv)

Patriark Aleksius IIs plass

Den overveiende russiskdominerte bydelen Lasnamäe i Tallinn skal få en ortodoks kirke. Mange av bydelens innbyggere har lenge ønsket seg dette. Samtidig er det et ledd i kirkestriden ved at kirken skal være underlagt patriarkatet i Moskva, og ikke Konstantinopel som den ortodokse kirken ellers er det både i Estland og i Finland. Dette igjen har sammenheng med det faktum at i Russland står staten alltid over kirken. En ortodoks kirke i Estland som er underlagt patriarken i Moskva, betyr at Kreml via kirken stikker en fot inn på estisk område.

Patriark **Aleksius II** la grunnsteinen til kirken på Lasnamäe høsten 2003, men det gikk over tre år før byggingen kom i gang. Det var da meningen at bygget skulle være ferdig i løpet av 2007. Prosjektet støtte på problemer med finansieringen slik at da patriarken døde i desember 2008, sto det fortsatt mye igjen. Den åndelige lederens bortgang ble en vekker, og donasjonene har i det siste strømmet inn litt rikeligere.

Borgermesteren i Tallinn, Senterpartiets

Modell av den planlagte kirken.

www.panagia.orthodox.ee

leder **Edgar Savisaar**, var påpasselig fram-på igjen og foreslo at plassen foran kirken skulle få navnet Patriark Aleksius IIs plass "for å hedre og bevare minnet om en åndelig leder som sto for høye moralske verdier". Byens navnekommisjon anbefalte forslaget som så ble vedtatt av bystyret en måned etter patriarkens død. (10.1.09 jl)

Ny ambassadør til Norge

Estlands nye ambassadør til Norge og Island, **Arti Hilpus**, ble utnevnt i romjula og skal ha residens i Oslo. Estlandsnytt håper å kunne ønske Arti Hilpus velkommen og gi leserne en nærmere presentasjon av han i neste nummer. Foreløpig vet vi bare at han ankommer 18. januar og leverer akkreditivene til HKH Harald 5. i audiens allerede 22. januar.

Det er ganske effektivt sammenliknet med f.eks. Russland. Estlands ambassadør **Simmu Tiik** ventet 5,5 måned før han 16. januar får foretrede for president **Dimitri Medvedev** for å overlevere sine akkreditiver. Dette er en formalitet, og ambassadøren har altså skjøttet embetet i nesten et halvt år før den høytidelige mottakelsen. Forrige ambassadør fra Estland, **Marina Kaljurand**, ventet "bare" i tre måneder på å slippe inn hos **Vladimir Putin**. (14.1.09 jv)

Ny kulturattaché i Moskva

Når det er vanskeleg å nå fram via politiske og diplomatiske vegar, går det alltid å prøva seg med kultur. Kulturen er jo vanlegvis mild og vennleg, den kan gi resultat når det elles ser håplaut ut.

Dei russiske styresmakterne har ikkje akkurat tørsta etter estisk kultur. Estland oppretta i 2004 ei stilling for kulturattaché ved ambassaden i Moskva og utnemnde etter open konkurranse dåverande parlamentsmedlem **Ivi Eenmaa** (f. 1943) til posten. Ho sat eit par år med ferdigpakka koffert og venta på eit visum som aldri kom.

Så prøvde Estland seg med ein ny person. Denne gongen vart ikkje namnet kjent før alle instansar var einige. Moskva godtok **Andra Veidemann** (f. 1955), og ho drog til Moskva i 2006. Nokon lett jobb hadde ho ikkje, men oppnådde i det minste våren 2008 å få underskrifter på ein rammeavtale om kulturelt samarbeid mellom Estland og Russland. Den gamle tradisjonen med

estiske kultur dagar i Moskva skulle dessutan innførast på nytt. Likevel var arbeidet framleis i ein grunnleggjande fase då Andra Veidemann slutta etter berre to år.

Stillinga vart utlyst igjen, og blant 16 søkjarar vart **Helene Tedre** (f. 1972) vald i januar 2009. Ho har utdanning innan kunstsivitskap, supplert med studium i prosjektleiing, språk, administrasjon og mangt anna. Ho får sikkert bruk for alt ho kan. I alle land, og ikkje minst i Russland, er det viktig med kjenningar og personlege kontaktar for å oppnå noko. Førebels sit Helene Tedre og ventar på visum.

Estland har oppretta tilsvarande stillingar i Finland, Frankrike, Tyskland, Storbritannia, Belgia og EU. (13.1.2009 tf)

Diplomatiet

I juli 2008 opprettet Estland diplomatiske forbindelser med Fijioyene. Den lille Fijirepublikken ligger i Stillehavet 2000 km nord for New Zealand. Den er arealmessig liten i forhold til Estland, som også har nesten dobbelt så stor befolkning som den lille vennen.

Dokumentene ble underskrevet i London. Estlands sendemann, **Margus Laidre**, uttalte etter seremonien at i den globaliserte verden fins det ikke lenger fjerne land og små stater.

De to landene ser fram til å bli bedre kjent med hverandre og ambassadørene mente at det var gode muligheter for vennskap og samarbeid innen områder som politikk, økonomi og kultur.

Fiji er blant annet medlem av FN og de fleste av FN's særorganisasjoner. I mange sammenhenger betyr én stat én stemme, og det er aldri godt å vite når det kan bli bruk for venner. Fiji har liksom Estland bidratt aktivt med styrker til FN og andre fredsbevarende operasjoner. Helt utenfor allfarvei ligger ikke den lille staten. I rutetrafikken mellom Australia og USA mellomlander flyene på Viti Levu – den største av Fijioyene. (21.7.08 jl)

I september 2008 gjennomførte Klepp Rekneskapslag med god hjelp av både norske og estiske venner ein flott tur til Estland for dei tilsette. Sidan rekneskapslaget i hovudsak fører rekneskap og arbeider som rådgjevarar for bønder i Klepp kommune på Jæren, var det naturleg å setja hovudfokus på jordbruksnæringa, og turdeltakarane konsentrerte seg då særleg om jordbruksdrifta sør i Estland.

Frå kollektivbruk til marknadsstyring

Av Martin Svebestad,

For jærbuar, sterkt forankra i tradisjonen med ein sjølveigande bonde, var det overraskande at ein så stor del av jorda no var eigd av store – gjerne utanlandske – selskap. Med vår kunnskap om Estland – som stort sett er avgrensa til det vi har fått gjennom media – hadde vi nok trudd at estarane i større grad hadde gått tilbake til eit jordbruk der bonden eigde og dreiv garden meir etter vår tenking.

Drift av jorda

På fleire av bruka vi besøkte var eigedomen eigd av store føretak. Dei investeringane som blei gjennomført måtte i all hovudsak vera basert på kortsiktige bedriftsøkonomiske vurderingar. Dermed var tydeligvis også interessa for å gjennomføra store prosjekt knytt til fornying av bygningsmasse, svært avgrensa. Dette trass i at føretaka kunne få tilgang på gode finansieringsløyningar gjennom EU-midlar.

Ei engasjert gruppe jærbuar på synfaring i Sør-Estland.

(foto: Anne Gro Bilstad)

Helen og Lenno Link – flotte representantar for ungdommeleg pågangsmot. (foto: A.G.B)

Vi var på eit bruk der hovudproduksjonen var svinekjøtt og korn. Her bar drifta preg av at eigarane ikkje hadde noko ønskje om å bruka meir pengar på bygningsmassen enn det som var strengt nødvendig. Bygningane som var nytta var dei beste delane av ein større bygningsmasse frå kollektivtida. Tilsvarande inntrykk fekk vi også på eit større bruk der eggproduksjon var dominerande. Her var drifta delt på fleire einingar, og totalt var produksjonen innafør same føretak basert på ca. 100 000 høner.

For oss utanforståande verka det merkeleg at ikkje styresmaktene hadde ført ein tydelegare politikk i forhold til å prøva å få ein større del av landbruksseigedomane over på lokalt eigarskap der dei som dreiv jorda i større grad også eigde denne.

I norsk landbrukspolitikk har dette vore eit sentralt element i heile etterkrigstida. Styresmaktene har i samarbeid med næ-

ringa ønska eit småskala jordbruk der dei som driv også eig areala sine. Grunnane til dette er fleire. For det første er det viktig at primærproduksjonen ikkje blir eigd og styrt av dei store matvarekjedene eller andre store aktørar. Vidare har landbrukspolitikk alltid vore sterkt forankra i distriktspolitiske omsyn. Mykje av skilnadene er nok knytt til tradisjonar, og vi må ta omsyn til at Estland har vore gjennom enorme omveltingar som vi som besøkande neppe forstår rekkevidda av.

Av ulike grunnar såg det ut som om interesse for nybygg og meir langsiktig satsing var større innafør mjølkeproduksjon enn dei andre jordbruksproduksjonane. Eit godt døme i så måte var Kaiu LT-farm. Her var det investert i eit nytt moderne anlegg for 550 mjølkekyr. Vi møtte driftsleiaren **Lenno Link**, som med stor kunnskap og entusiasme viste oss rundt på anlegget.

Driftsbygningane stod ikkje noko tilbake for nye bygningar i andre land. Det same galdt maskinparken som også var topp moderne

Navi – eit spennande unnatak

I Navi møtte vi truleg det mest spennande gardsbruket. Her var det eit bruk som hadde spesialisert seg på grønsakproduksjon og svinekjøt. Bruket var moderne og svært velstelt. I motsetning til mange av dei andre verksemdene vi besøkte, var dette lokalt eigd av ein far og to søner.

Vi møtte **Tarmo Timmi**, som var ein av sønene, og som tidlegare også hadde arbeidd i grønsakproduksjon på Jæren nokre sesongar. I tillegg til produksjonen dreiv dei vidareforedling av både potet og grønsaker. Og dei hadde dessutan eit eige mindre gardsslakteri. Mykje av varene omsette dei i Vöru der dei dreiv ein stor kjøtbutikk og også ein restaurant. For oss som lever i ein trend der “kortreist mat” er eit viktig slagord i miljøsamanheng, må dette vera ei god tilpassing til eit meir miljøvenleg jordbruk.

Gode vener

Turen vår hadde aldri latt seg realisera utan gode vener. Vi var så heldige at **Odd**

Undem – ein av medlemene i rekneskapslaget – tok på seg oppgåva som reiseleiar, og let oss vera med på å nytta godt av det store nettverket han har i landet. For ein del år sidan var det utvekslingsselevar frå Vöru-distriktet både på Øksnevad vidaregåande skole og på Vinterlandbruksskulen på Jæren. Odd har hatt mange av desse elevane buande hjå seg, og har gjennom dette opparbeidd både ei sterk omsorg for land og folk, og eit nettverk som vi fekk glede av. Dette gav oss ei heilt spesiell oppleving.

På turen hadde vi **Inge Vill** og **Helen Link** som reiseleiarar. Dei er begge tidlegare utvekslingsselevar med jordbruksutdanning frå Jæren. Under opphaldet på Jæren lærte dei norsk, og i dag snakkar begge godt norsk med eit flott jærsk tonefall. Seinare har dei også teke høgare utdanning innafor ulike fagfelt. Gjennom sin store entusiasme og store kompetanse gav dei gruppa ei heilt spesiell oppleving av eit land og eit folk. Dette sette utan tvil varige spor i jærbruar som har levd trygt og godt i ein fredeleg del av verda.

I denne samanhengen var det sterkt å få oppleve fjernsynstårnet og songararenaen i Tallinn. Begge desse stadene har stor symbolverdi i ei frigjering som ligg berre få år tilbake i tid.

Det blir stadig flere skjøre estere

Forekomsten av benskjørhet, eller osteoporose, er i Estland større enn i de fleste europeiske land. Den kommer snikende uten at folk er klar over det. Så skjer det et uventet benbrudd, og analysene viser at det står dårlig til. Hver tredje estiske kvinne og hver femte mann over 50 år får ett eller annet brudd som har sin årsak i osteoporose.

Avisa Postimees fortalte 20.10.08 at mens det i 2000 ble registrert 1450 lårbensbrudd på grunn av osteoporose, var tallet i 2006 allerede oppe i 2382. Dette er det alvorligste bruddet, og for noen år siden

døde 38 % av pasientene i løpet av det første året etter operasjonen. Tallet er nå kommet ned i 20–24 %.

Myndighetene forsøker å sette inn forebyggende tiltak blant barn og unge. Mosjon og kosthold i oppvekst og ungdomsår er nøklene til bedre benhelse, men det er allerede snakk om en eller to tapte generasjoner. Det ser vi av det faktum at dagens tenåringer allerede har rukket å skaffe seg dårlig benmateriale. En tenåring som fikk brudd i 1980, gikk gjennomsnittlig med gips i 14–17 dager. Nå trenger bruddstedet gipsstøtte i fire uker. (1.11.08 ab)

Miljøvenn ble årets ester 2008

Mens Norsk-estisk forening kårer Årets estlandsvenn, kårer Estland årets ester. Alle kan delta i avstemningen og sende forslag til befolkningsministerens kontor. På borgerdagen 26. november kom resultat av siste avstemning. Minister **Urve Palo** kunngjorde at den utpekte var **Rainer Nõlvak**. Ingen tvil om at det var en verdig vinner, for dette var den samme mannen som inspirerte 50 000 estere til ryddedugnad i mai. Folk gikk mann av huse for å rydde bort ulovlige skraphauger og skrot som lå slengt på steder der denslags absolutt ikke skulle finnes. Aksjonen ble omtalt i Estlandsnytt nr. 2, 2008.

Tidligere er disse hedret:

2003: ekspresident **Lennart Meri** (1929–2006) som deltok aktivt i samfunnsdebatten også etter at han i 2001 gikk av som president.

2004: roeren **Jüri Jaanson** (f. 1965) som det året i moden alder tok hjem olympisk gull fra Aten.

2005: familien **Adamson** i Tallinn der **Kai** (kvinne) og **Arend** (mann) har gått i spissen for trillingforbundet.

2006: skiløperen **Andrus Veerpalu** (f. 1971) som har brakt landet mye ære og mange medaljer fra forskjellige mesterskap.

2007: frihetsskjemperen Lagle Parek (f. 1941) som under okkupasjonen var opposisjonell, senere politiker og aktivt samfunnsengasjert for barn og unge.

(17.11.08 ay)

Rainer Nõlvak – årets ester 2008 (www.teeme2008.ee)

BØKER

Spännande bok om Baltikum

Det har kommet ut en bok förra året i Sverige; Peter Handberg: "Kärleksgraven. Baltiska resor." (Natur och Kultur). Den behandlar hans resor i dessa länder i början på 90-talet. Han kan tydiligen ryska och

kommer på så sätt in i miljöer som åtminstone jag känner mig helt främmande för, och det är spännande, han möter så att säga skuggsidan, och beskriver till exempel skuggfigurerna i Balti jaam eller på Lasnamäe. Han har dessutom ett mycket suggestivt språk. Men han möter också författare och andra kulturpersonligheter och förstår esterna, samtidigt som han tycker de är en aning slutna och oåtkomliga.

Boken handlar minst lika mycket om de andra baltiska länderna och ger en allsidig bild av de första åren i övergångsfasen mellan sovjetstater och länder med frihetens alla välsignelser. Jag tycker den är oerhört spännande och bör spridas.

(7.1.2009 Enel Melberg)

fra side 1 *Litteraturens kraft og saft*

I vår kommersialiserte verden kan det ofte se ut som om litteraturen bare er en vare blant andre varer. Den blir produsert, markedsført, konsumert og kastet.

Så står plutselig den strålende begavelsen der med sitt sterke budskap. Et budskap sterkt nok til å gjøre noe med oss lesere og gjennom oss med verden.

Den unge finske forfatteren **Sofi Oksanen** (f.1977) bekjenner seg åpent til troen på ordets makt. Hun mener at ved hjelp av litteraturen går det an å påvirke. At det stemmer for hennes bøker, har vi fått sterke beviser for. Hun har allerede tre romaner og to skuespill bak seg, og av disse kan vi utkrystallisere noen av de sakene som er viktige for forfatteren. Hun kjemper for sannhet og rettferdighet, hun er imot undertrykking og diskriminering. Mer konkret avdekker hun blant annet sovjetokkupasjonens sanne ansikt i Estland, og voldsbruk mot kvinner som middel til utrydding av all opposisjon.

Sofi Oksanen er født og oppvokst i Jyväskylä i Finland. Siden har hun studert litteratur og dramaturgi i Helsingfors, der hun nå også bor. Mora var utdannet diplomingeniør fra Estland som havnet i Finland via ekteskap. I barndommen var Sofi sam-

men med mora ofte på besøk hos slektninger i Estland.

Estlands dramatiska historie

Allerede med debutverket, *Stalinin lehmät* (2003), vakte forfatteren stor oppmerksomhet. Hun formidler sider ved det sovjetokkuperte Estland som vi tidligere ikke har møtt i litterær form. Romanen er som en bekreftelse på det vi har følt i kontakten med estere: Landets historie er så dramatisk at den som har evner til det kunne skrive bok om nesten hver person som er født der på 1900-tallet. Nå er hun her, forfatteren med disse evnene, hun som gjør Estlands historie mer levende enn de gamle undertrykkerne liker.

Om kort tid får vi debutboka på norsk med tittelen *Stalins kyr*, noe som helt sikkert betyr at Estlandsnytt kommer tilbake til dette temaet. Sannsynligvis blir forfatteren å se og høre på litteraturfestivalen på Lillehammer i mai.

Sofi Oksanens forfatterskap er i positiv forstand det viktigste som har hendt Estland på lange tider. Enda klarere blir dette med fjorårets roman *Puhdistus* (Renselse) der okkupasjonens konsekvenser for individene kommer nyansert fram. Det er ingen skildringen av heroiserte motstandsfolk,

Sofi Oksanen.

(foto: tf)

snarere av okkupantens forakt *for* og ydmykende behandling *av* uskyldige mennesker, og av lidelsene til vanlige menn, kvinner og barn der de sitter hjelpeløst fast i okkupantens edderkoppspinn. Aller svakest står kvinnene og barna – ofrene for den mest kyniske maktbruken.

Sovjet framstilte seg som befrier, og holdt opp et glansbilde av det sovjetiske lykkelandet. Russland går i samme spor og viderefører historieforvrengningen: De baltiske landene sluttet seg til Sovjetunionen av egen vilje, heter det. Sofi Oksanens skildringer viser leseren den grelle sannheten, og den har forfatteren også forsvart i andre sammenhenger der hun har deltatt som engasjert samfunnsdebattant.

En farlig forfatter

Budskapet er så sterkt at det skremmer dem som vil holde seg til løgn og forvrengning. Sofi Oksanen er farlig. Hun er farligere enn de fleste fordi hun ikke bare har et budskap, hun er også begavet, og hun når ut til et rekordstort publikum. Fjorårets bok ble be-

lønnet med en rekke priser, bl.a. med Finlandiaprisen, den høyeste utmerkelsen et litterært verk kan få i Finland. I tillegg til litterære priser og salgsrekorder i hjemlandet er boka allerede solgt til 15 land, og Norge er ett av disse.

I løpet av noen år har det vokst fram en tradisjon som går ut på at unge finske lyrikere blir invitert til St. Petersburg der de møter et russisk publikum. Sofi Oksanen er først og fremst prosaist, men var invitert og skulle delta med prosalyrikk på evenementet 19. desember 2008. Allerede i august kom det ny beskjed, og nå var hun uønsket. Antakelig hadde dette sammenheng med innholdet i den siste romanen. Offisielt ble avvismingen grunngitt med at hun ikke var lyriker, uoffisielt kom det fram at det hadde oppstått en frykt for uroligheter omkring besøket hennes. Finlands utenriksminister, Alexander Stubb, skal etter forlydende ha vært den som grep inn, og Sofi Oksanen fikk klarsignal.

Mysterienes tid er ikke forbi

Så skjedde det noe som nærmest fortonte seg som en hendelse hentet fra en spionroman fra den kalde krigens tid. Dette var utrolig nok virkelighet! Og det er et mysterium hvordan det kunne gå til i Helsingfors, hovedstaden i et sivilisert nordisk land.

Noen dager før avreise til St. Petersburg viste det seg at Sofi Oksanen var uten pass og visum. Disse var forsvunnet i posten på veien fra reisebyrået til forfatterens bosted. Dokumentene var sendt som ekspressbrev og kunne derfor spores ved hjelp av postens kodesystem til budet som skulle levere sendingen på døra hos forfatteren. Sofi Oksanen var hjemme på det aktuelle tidspunktet, men så aldri verken budet eller dokumentene sine.

Finlands generalkonsul i St. Petersburg, Olli Perheentupa, var tidligere sterkt imot at Sofi Oksanen skulle delta. Nå har han uttalt at han vil sørge for et eget arrangement for henne på konsulatet når romanen *Puhdistus* kommer på russisk. (3.1.09)

Lyrikeren Juhan Viiding er stadig aktuell

Av Jorunn Vestli

Vi har skrevet om Juhan Viiding før, og gjør det sikkert også siden. Det er en skikkelse fra estisk kulturliv som vi verken kan eller vil bli ferdige med. Av yrke var han skuespiller, men dessuten var han dikter. I litteraturhistorien står han som Estlands kanskje hittil fremste mannlige lyriker.

Juhan Viiding var født 1. juni 1948 og døde 22. februar 1995. Hadde han levd, ville han i fjor sommer ha fylt 60 år. Som skikken er ved jubileer for store estiske forfattere ble det arrangert et stort to dagers seminar. Det ble holdt i august på universitetsbiblioteket og i lokalene til Tartu-avdelingen av Estlands forfatterforening.

Ett av høydepunktene var lanseringen av boka storesøster Mari Tarand hadde skrevet om den sju år yngre broren. Den kom ut på

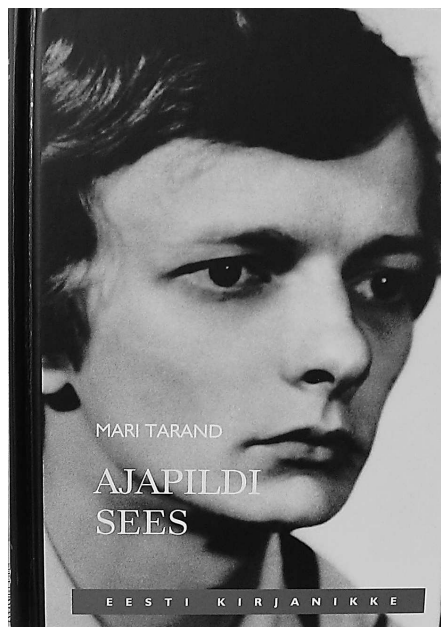
forlaget Ilmamaa i Tartu. Boktittelen *Ajapildi sees* (I tidens bilde) er hentet fra et av brorens dikt. På samme måte er boka som helhet inspirert av hans poetiske tekster.

Boka er ikke bare et bilde av oppveksten til en usedvanlig begavet gutt, den er blitt et bilde av en intellektuell familie og av nasjonens kulturelle forhold i en viss fase av okkupasjonen. Noe så interessant medrivende kan vi ikke huske å ha lest. Alt som blir skildret er så rørende hjelpeløst og sjarmerende knyttet til tidens muligheter. Den lille gutten møter ikke forståelse for sine avvikende evner, han blir opprørsk og vanskelig – uansett hvor mye han ønsker å være en "snill gutt" til glede for foreldrene. En stor del av barndommen blir en vandring mellom forskjellige skoler og anstalter. Med vår tids etterpåklokskap blir vi forund-

Mari Tarand signerer bøker på lanseringen i Tartu.

(foto: tf)

ret over hvor tilbakestående pedagogikk og psykologi enda var midt på 1900-tallet.

Ajapildi sees ble godt mottatt av leserne, bokhandlerdiskene gikk tomme flere ganger slik at nye opplag ble nødvendige. Mari Tarand ble belønnet med en av de viktigste kulturprisene Estland hadde å gi. Liksom rase ikke ble noe tema i den amerikanske presidentkampanjen skulle vi kanskje unnlatt å nevne det, men nå sier vi det likevel: Mari skrev boka med en synsskade som gjør henne nesten ute av stand til å lese. Det ville ikke vært mulig uten den fabelaktige hukommelsen hun har fått i arv, innen kretsen humoristisk omtalt som en familiesvakhet.

Vi rekker ikke alltid å produsere nytt stoff og tyr innimellom til gjenbruk av gammelt. Estlandsnytt 1–2, 1997 hadde en notis om den inntil da tiende oppsetningen av Henrik Ibsens *Peer Gynt* på estisk scene. Premieren fant sted på Draamateater i Tallinn i januar 1997 og ga tidsskriftet vårt anledning til å minnes den mest berømte *Peer* i estisk teaterhistorie, nemlig Juhan Viiding, som da var død et par år tidligere.

Med forundring registrerte vi at Jørgen Sørlie-Hansens minneord kunne gå rett inn. Det var heller ikke grunn til å revidere den lille prosateksten som Turid Farbrege hadde oversatt. Den passer perfekt i tilknytning til Mari Tarands bok om dikterens barndom. Lille Juhan er seks år i det minnebildet han forteller om fra 1954. Det andre minnebildet – “Kva eg minnest når eg tenkjer på støv?” er en fersk oversettelse. Også det bildet er som en illustrasjon til søsteras bok. En tredje prosatekst av Juhan Viiding, “Friluftsførestellinga”, sto i Vinduet nr. 4, 1983. Foreløpig kjenner vi ikke til at noen skulle ha gjendiktet lyrikk av Juhan Viiding til norsk. At det er en vanskelig oppgave, er ingen unnskyldning når vi vet at han til og med blir gjendiktet til amerikanskengelsk. La dette være en appell til alle mulige gjendiktere: Ta utfordringen!

Jørgen S.-Hansen:

Ett liv, mange roller.

Juhan Viiding (1948–95) vokste opp i en intellektuell familie. Han var bare 14 år gammel da faren døde.

Mer eller mindre lå det i kortene at Juhan skulle bli kunstner. Og han ble det til gagns som forfatter og skuespiller. På scenen spilte han *Peer Gynt*, *Hamlet* og mange andre, som forfatter skrev han lenge under pseudonym. Han gikk en lang og vanskelig veg før han fant balanse i sin egen tilværelse.

Og akkurat da vi trodde han hadde funnet fram til tyngdepunktet i sitt eget liv, så forlot han oss. Kanskje var det friheten han ikke ville gi slipp på. Kanskje var det én rolle han nektet å gå inn i, en rolle som han ikke selv kunne velge fritt men etter hvert ville bli påtvunget: den aldrende mann.

Vi vil alltid huske Juhan som den mester han var. De underfundige diktene hans hører uløselig med både til litteraturhistorien og til Estlands frigjøringskamp. Vi vil huske Juhan som den alvorlige unge mannen i kamp for frihet og integritet. Han ser på oss med sin sjels to store spill og vi takker ham for alt han gjorde og for alt han var.

Minne frå 1954

Eg drog på landet saman med far, han er død no. Far hadde to par briller. Gode briller var dyre. Bortanfor vertshuset i Pringi sette vi oss i ei lita glenne i skogen. Eg ser det klårt. Den glenna finst ikkje lenger. Det veks oretre no. Vi åt egg og far tok av skalet. Eg var alt i gang og åt, og det var det første egget eg hadde ete ute. Så sa far: “Vi går.” Då vi hadde gått eit par kilometer, sa far at han hadde lagt att lesebrillene der vi åt egg. Han ville gå tilbake medan eg skulle vente i skogen. Eg lova å vente.

Far var rask til beins, men han var lenge borte. Han kunne ikkje setje seg inn i situasjonen min, han kunne ikkje vite at eg ville bli redd. Eg hadde aldri før vore aleine i skogen. Det var ein forunderleg solblank dag tidleg på sommaren 1954, og lufta dirra i varmen. Alle stader tasla det. Redsla mi var dess større fordi det var så lyst.

Ei stund etter at far var gått, sette eg i å rope: “Far, fann du brillene, far, fann du brillene, far, fann du brillene?” Etter kvart “far, fann du brillene” venta eg litt – ingen svara. Alle stader rasla det, dagen var liksom fordobla.

Den staden vi var på veg til, var også ny for meg. Men no, når eg tenkjer etter, er det heilt tydeleg at i mang eit dikt frå ungdomstida der det finst eit grann naturkjensle, har eg funne samanlikningane og bileta nettopp på den staden der vi gjekk den gongen. Seinare har eg vandra der aleine, og mange gonger saman med Deg.

No veit eg korleis havet er til ulike årstider og i vekslande vår – men den opne synsrande, mogleiken til å dra vekk, er uuthaldeleg. Når det er skog rundt omkring, når eg er i innlandet, kan eg tenkje alt eg orkar på havet, på andre land og på flyreiser, eg har ikkje vondt av det. Eg går i hagen og plukkar meg nokre bær og eg har ingen lengt.

Eg ropa igjen “far, fann du brillene” og tykte at far svara ein stad veldig langt borte. Så ropte eg ikkje meir for ikkje å bli vonbroten om ingen svara. Far kom etter ein halvtime, han hadde funne brillene og vi drog vidare. Eg minnest, far, kven det var som fortalde meg om gardane i nærleiken, namna, vegane, skogane. Han tenkte ikkje at eg ville hugse det. Men han hadde ein å snakke med.

Då vi endeleg kom fram, var eg glad og kunne ikkje seie noko: dei snakka annleis og hadde altfor vennlege andlet. Eg hadde svært mykje klede med meg, og dei to månadene vi var på landet, bytte eg klede kvar dag.

Dei landsens gutane, som var slektningane mine, hadde store auge. Far min og far deira drog av ein eller annan grunn om kvelden same dagen for å fiske. Dei måtte gå til eit vatn, men det vatnet låg eigen-

leg ganske nær. Eg tykte likevel det var best å slå lag så det ikkje skulle hende noko med far.

Far prøvde så godt han kunne å vere som folk på landet. Han la ikkje særleg merke til meg, snakka kvardagsleg – fremst om slikt som skulle hentast eller setjast vekk nokon stad, men eg skjøna inderleg vel at han med den haldninga eigenleg sa svært viktige ting av verdi for heile livet. Straks far og eg vart toeine, snakka vi ørlite annleis og eg skjøna igjen alt saman. Det var i det heile første gongen at eg forstod noko så godt.

Dei følgde ein smal stig til vatnet, det voks brennenesler der. Eg var med heile tida, men likevel var eg i tankane heime på Pärnuvegen der ein frå vindauget stundom kunne sjå hestar, store trege hestar som drog vogner med gummihjul.

Ved vatnet gjekk dei i båten (far min og far til dei andre gutane) og far ville ikkje la det skine gjennom at det var noko spesielt: dette at dei drog litt ut på det vindstille vatnet for å fiske og eg måtte vente på stranda. Far visste nok kva eg tenkte. Det gjorde han nok. Eg var einaste sonen hans. Far til landsgutane hadde to søner. Far vifta til meg med handa og sa: “Vi ror utpå litt, ser du – ver du her, eller gå heim om du heller vil, vi kjem etter med fisken.”

Eg gav meg til der eg var og tykte at vatnet rakk mykje lenger ut enn det eigenleg gjorde.

Då dei alt var blitt små og gleid bak ein slik kant så dei var vanskelege å sjå mellom trea, og for at eg ikkje skulle tykkje synd på meg sjølv, sette eg i å rope: “Far, har de fått fisk?” og “Far, kor mykje fisk har de fått?” og “Far, nappar fisken godt i dag?” Far hørte det godt, for alt høyrdest godt. Vatnet ber lyden langt. Han svara: “Ikkje rop slik, for då må eg svare og fisken blir skremd.”

Men rop no det du er god for.

Kva eg minnest når eg tenkjer på støv?

Han var ein liten gut med få venner. Dei han hadde, var eldre enn han. Derfor gjekk han ofte på besøk til eldre folk. Om lag ein gong i veka besøkte han den gamle onkelen sin. Det var ein god og klok mann. Han hadde mange bøker og allslags løyndomsfulle ting. Guten kunne ikkje forundre seg til ende eller sjå seg mett. Kvar gong såg han alt frå ein ny vinkel og i nytt lys.

Det stod eit piano der òg. Ein gong la guten merke til at pianoet var dekt av eit fingertjukt lag med støv. Som han stod der framfor det støvete pianolokket, retta han fram peikefingeren og skreiv i det tjukke støvet eit tilfeldig ord som han kom på: ABRKADABRA.

Onkelen merka det: “Det er mitt støv. Eg samlar på det. Og du vågar deg til å øydelegge det! Høyr no, gut! Du har gjort mykje gale. Tenk på det!” Og han tenkte.

Att översätta Marie Under från sitt modersmål

Enel Melberg hadde i september 1944 så vidt rukket å fylle ett år da foreldrene tok henne med og flyktet over Østersjøen til Sverige. Lille Enel var den minste på en båt med 37 passasjerer.

Samme høst flyktet lyrikeren Marie Under (1883–1980) som etter hvert havnet på Mälarhöjden i Stockholm der hun også døde uten å ha gjensett hjemlandet.

Marie Under ble eksilesternes poet og stemme. Blant dem var hun den ukronte dronningen, for svenskene en ukjent innvandrerkvinn. 125-årsjubileet for hennes fødsel ble markert på mange hold, og Estlandsnytt ba forfatteren og oversetteren Enel Melberg om noen linjer

Att försöka översätta från sitt modersmål till ett annat språk kan vålla en del problem, som går utöver de vanliga svårigheter man har, när man ska överföra från ett idiom till ett annat, från en grammatik till en annan, en språklig klang till en annan.

Estniska var mitt första språk, som jag talade med mina föräldrar och andra estländare som omgav oss i Sverige. Jag lärde mig svenska först i sexårsåldern. Sedan blev svenskan mitt skolspråk och mitt skrivspråk, det blev mer och mer min intellektuella gjutform och det språk jag tänker på. Estniska förblev mitt barnspråk, mitt törst- och hungerspråk. Det är nog fortfarande på estniska som jag gråter. Men det är också där som poesin hör hemma för mig.

När jag lärde mig läsa var det på estniska och mitt tidigaste minne av en bokpärm visar bilden av en nyckelpiga eller någon annan skalbagge som kryper över ett grässtrå, och bokstäverna: Marie Under: *Rõõm ühest ilusast päevast* (Glädjen över en vacker dag).

Sålunda finns Marie Under tidigt i mitt medvetande, djupt förbunden med läslust och förundran inför litteraturens mysterier. Senare under min uppväxt blev hon en ikon, en nationell drottning som man hyllade och deklamerade ur vid de nationella högtiderna. För hennes dikter kom att tolka mycket av exilesternas saknad och fantomsmärtor. Ännu senare läste jag henne själv och hittade hennes ungdoms sinnlighet och tog till mig hennes lekfulla klanglighet.

Den dikt jag länge burit med mig själv och som ljuder inom mig heter "Orb", vilket kan tolkas till "Den föräldralösa" eller rätt och slätt "Föräldralös". (Det finns alltså ingen motsvarighet i svenskan till detta korta, uttrycksfulla ord!). Dikten talar till mig om utstötthet, tårar och gråt, men den talar på ett klangfullt balladspråk som det är omöjligt att överföra till ett annat.

Hur ska man göra med rader som

*Maadligi, vettligi maja
külpidi sees,
laeni täis lainete kaja,
kajakad läve ees?*

Inget av rytmen, allitterationerna och rimmen går att återge samtidigt som man vill överföra den bild som uppstår när man läser dem, den bild som uppstår hos mig. Jag ser framför mig en liten stuga som hukar i kanten av en sjö, så nära att den nästan står i vattnet. Samtidigt är denna sjö full av tårar och lockelse. Det är en ballad som handlar om en utstött, fattig och föräldralös flicka som känner sjön locka och till slut går i den.

För att få med historien, balladspråkets knappa berättande, och samtidigt något av den känsla som väcks, fick jag göra om rytmen och rymmen till en annan meter, en annan balladform. Sådär blev resultatet:

FÖRÄLDRALÖS

*Invid sjö, tryckt i jord
hukar huset, sidan i –
vågskvalp mot taket ekar,
måsar vid tröskeln står:*

*Kvällning och hopens glåpord
haglar när hon går förbi,
glopar står där och pekar;
stackarn hämtar sitt får:*

*Hon håller andan, stum.
Gråter och låter små tår
svalkas i havets skum,
flätar ax av sitt hår.*

*Kallar så tärnan, ropas ett namn?
Månen strör guldsand i vattnets famn
– vägen både så ljus och så mörk däri –
böljeglitter om halsen hon får ...*

*Invid sjö, tryckt i jord
hukar huset, sidan i –
vågskvalp mot taket ekar,
tårar till tröskeln når:*

Marie Under

DEN SØVNLOSES SANG

Gjendiktet av Enel Melberg og Hanne Bramness

Jag kan inte påstå att jag är nöjd, men det var så långt jag kom efter flera års omarbetningar och omtuggningar.

Jag har arbetat med Marie Unders dikter under många, många år, rimmat som förkastat rim, räknat stavelser och förkastat (för man gör henne bara en björntjänst genom att slaviskt hålla sig till meter och rim, genom att tvingas att sätta in banala rimord och omvänd, ”poetisk ordföljd”, som gärna blir mossig, man gör henne på så sätt mindre uttrycksfull än hon är). Rymmen har jag försökt behålla när det är fråga om speciella fosterländska dikter med starkt affektionsvärde för mina landsmän, och jag har försökt hålla mig till sonettformen när det har varit fråga om det, fast med modifierade rim, men jag har förhållit mig fritt till hennes sena ålderdomsdikter, för att mer satsa på den bild och känsla som finns i dem, som i denna, en av hennes sista, från ”I gränsland” (1963):

SVART VIND

*Svart vind, svart vind över Mälaren,
fylld av sjöfåglars ljus.*

*O tankar så mångskiftande:
anar jag, som en darrande manet,
början på dess illavarslande sus?*

*Svart vind, svart vind över klipporna:
en blomma skakar i det sträva gräset.
Så få har dagarna blivit av så många –
kommer den nu, den allra strängaste,
den orätfärdiga rättengången? ...*

*Svart vind, svart vind. En isängels angrepp.
Dess skugga brinner på min skuldra.
Vingsvärden stryker min midja –
från Nätternas natt, utan glans,
vad bådär dess ordlösa klang?*

Eller som i denna dikt från "Gnistor i aska" (1954):

FÖNSTREN STÅR ÖPPNA MOT STJÄRNORNA

*Fönstren står öppna mot stjärnorna,
månen har lämnat gyllene spår
framför dörren.*

*Natten skiner vit i ljuset
och det svarta avståndet
har den jagat bort härifrån.*

*Stilla, stilla, tyst som suckar
kuttrar vindens duva.*

*Fönstren står öppna mot stjärnorna.
Månen står på tröskeln.*

En samling med Marie Unders dikter i min översättning har kommit ut i Sverige under titeln "Gnistor i askan" (ellerströms 2007) och en i samarbete med Hanne Bramness 2004: "Den søvnløses sang" (Cappelens serie Stemmens kontinent).

Ur den norska samlingen hämtar jag samma dikt, för att visa att en "gjendiktning" av en norsk poet, via min svenska översättning inte behöver vara sämre, den

kan ha tappat några av ursprungsdiktens språkliga finesser men ändå återge dess uttrycksfulla och suggestiva bild:

VINDUENE STÅR ÅPNE MOT STJERNENE

*Vinduene står åpne mot stjernene,
Gylne spor etter månen
foran døra.
Natten skinner hvit i lyset,
har forvist
den svarte avstanden.*

*Stille, stille som sukk
kurrer vindens due.*

*Vinduene åpne mot stjernene.
Månen står ved terskelen.*

Ett modersmål går inte att översätta, en språkkänsla kan inte överföras, ett språkmönster kan inte återges på ett annat, men man kan ändå försöka skapa känslor, tankar och bilder hos en mottagare på ett annat språk, som på något sätt motsvarar den ursprungliga textens uttrycksfullhet. Vilka bilder och associationer den ger, det kan ingen kontrollera, inte ens författaren själv. Men skulle översättarna sluta med att försöka snickra broar från ett språk till ett annat skulle vi bara fastna i våra egna bilder och föreställningar.

AKNAD AVAT TÄHTEDELLE

*Aknad avat tähtedelle,
Kuu on jätnud kuldased jäljed
Ukse ette.*

*Paistab valgelt valguses
Öö, ning musta kauguse
Viind ta hoopis ära siit.*

*Tasa-tasa, ohkevaikselt
Tuuletuvi kudrutab.*

*Aknad avat tähtedelle.
Kuu on astund lävele.*

Bokutgiving i Estland

Estlands forlagsforeining (Eesti Kirjastuste Liit) vart danna i 1991 og har 36 medlemmer. Dette er langt frå alle forlag i landet, men ettersom dei fleste store er med i foreininga, står dei for to tredjepartar av bokutgivinga.

Statistiske opplysningar frå Estlands forlagsforeining viser ei interessant utvikling i sjølvstendeperioden. Tendensen har vore at talet på boktitlar har auka mykje, men samtidig har opplaga gått kraftig ned. Det blir gitt ut færre bøker totalt og færre bøker per innbyggjar.

år	titlar	eks. totalt	per innb.
1991	1654	23 295 700	14,9
1992	1557	15 939 600	10,2
1996	2628	6 663 000	4,4
2000	3466	5 931 000	4,1
2002	3458	5 362 000	3,9
2005	4060	6 009 000	4,4
2007	3410	8 853 000	6,6

Narva lever etter Moskva-tid?

Estland prøvde nokre år å bestemma over si eiga tidsrekning. Dei ville ikkje finna seg i å stille klokken vår og haust. Dette førde til stort kaos og mistydingar med internasjonal kommunikasjon, tidtellarar osv. ettersom klokken kunne vise ein time mindre enn i nabolanda i same tidsone. Til slutt måtte estarane krypa til klokken sine og følgja med resten av Europa.

Ved juletider vart det oppdaga at sjølve representasjonsuret i Narva, rådhusklokka i byen, viste ein time meir enn ho offisielt skulle gjort. Dette avviket hadde oppstått siste helga i oktober då andre klokker vart stilte på vintertid.

Dei fleste innbyggjarane i Narva hadde sikkert ikkje lagt merke til visarane i tårnet, anten fordi dei ikkje har for vane å kikka på den, eller fordi dei korsom er lever i takt med Moskva. Berre om lag 4 % av narva-buarane er etniske estarar, medan ca. 80 % er russarar, og enno fleire fungerer på russisk. (20.12.08 tf)

“Brodne kar i alle lande”

Det gjorde inntrykk å høyra polskfødd professor ved Universitetet i Oslo, Nina Witoszek, snakka i huset til Fritt Ord om det norske samfunnet: Det hadde bore gale i veg at det ikkje nødvendigvis var dei mest intelligente som hadde makta i Noreg.

For meg som tilhøyrar var det klårt at intelligens ikkje er nokon garanti for gode avgjerder. I tillegg trengst det ein god porsjon klokskap, eller visdom. Noreg har nett no problem med den intelligente forfattaren og verdskjende nobelprisvinnaren Knut Hamsun. Skal nazisten og landssvikaren feirast eller ikkje feirast i 150-års jubileumsåret?

Langt frå nokon landssvikar, men eit slags parallell har eg støytt på i Estland. Ein av dei fremste forfattarane og kulturpersonane er sterk forsvarar av eit rasereint estisk folk. Det betyr ikkje berre at han vil halda

rasen fri for “mørkhuda” innblanding. Omtrent like ille er det med jødar og russarar. I radiointervju om forureinsinga av folket samanlikna han med tilstanden under sovjetregimet. Då kunne ein russisk offiser bli plassert i leilegheita til ein estar, som ikkje kunne protestera, fordi dette var vedteken sameksistens (est. *kooslus* dvs. biocenose). No blir det kalla integrasjon, fekk lyttarane høyra. Og når ein organisme får i seg for mykje framandt stoff, greier han ikkje lenger å reinsa seg. Han blir forureinsa og døyrr. Når eit folk blir forureinsa med eit anna folk, uansett kor vennleg innstilt du måtte vera, så døyrr det folket ut.

Slik tala ein intelligent estar, og gufsen frå radioen stod ut i rommet så eg vart kald om øyra. Heldigvis er denne mannen eit sjeldant unntak blant estiske intellektuelle. Rasistisk tankegods har så vidt eg veir ikkje betre kår blant intellektuelle i Estland enn i andre land. (21.12.08 tf)

POSTKASSA

Estere, vi "ser" dere – og vet om dere

Året som gikk viste at Estland stadig er utsatt for trykk fra sin nabo i øst, f.eks. ved desinformasjon og provokasjoner. Året 2009 vil sikkert ikke bli et unntak!

I høst hadde vi besøk av nære venner fra Estland som vi har kjent i 15 år. Ved frokostbordet kom det fram at de nå følte seg mer utrygge enn på lenge. "Nato", sa vi, "Dere er jo medlem av Nato!" Det gikk ikke inn. Vi mente, og slik er det: Medlemmer av Nato står solidarisk. Blir ett land angrepet, gjelder det også de andre medlemmene. Da må alle stille opp. Vi er glade for å være medlem av Nato, og for at de baltiske statene også ble det, mens det enda var tid. Vi føler også ubehag når "naboen" i øst blir nærgående og ønsker å vise sin styrke.

Mens jeg ser med uvilje på militær makt-demonstrasjon og slett ikke blir imponert, har jeg desto større respekt og glede av de kulturpersonligheter og kulturskatter Russland representerer. Forfattere, filosofer, vitenskapsmenn, dansere, idrettsfolk, musikere og malere har erobret verden. Dette kan russerne være stolte av!

Personlig blir jeg aldri ferdig med Peter Tsjajkovskij og hans komposisjoner som betar meg mer og mer.

Da jeg var ung, på 50- og 60-tallet, ble noe av gleden over livet og fremtiden ødelagt av frykten for atombomber og okkupasjon. Skremsler, propaganda og spionaffærer tok ungdomstiden min, men neimen om de skal få alderdommen! Jeg rister ubehaget av meg, løfter hodet og tror på en fremtid med demokrati og frihet. Ingen skal ta livsgleden fra meg i alderdommen. Men demokratiet er skjørt. Det må pleies.

Jeg har stemt nei til EU ved avstemningene i Norge, og vil gjøre det fortsatt. Men nå, slik situasjonen har blitt, tror jeg vi skal være takknemlige for at Estland og de andre baltiske statene ble medlemmer! En av dem som skal takkes er den tidligere svenske statsminister Göran Persson. Da Sverige hadde formannskapet i EU for en del år tilbake, jobbet og kjempet han for dette medlemskapet. Slik sett står Estland godt rustet og godt plantet i det demokratiske Vest-Europa.

Men la det ikke bli med det! Ikke la oss være tilbakeholdne når vanskeligheter og kriser dukker opp! Send mailer, skriv til politikere, bruk mediene! Og ikke minst, la oss sette mot i enkeltpersoner som vi kjenner i Estland: La dere ikke knekke! Dere er sterke! Dere vet hva dere vil.

Vi "ser" dere – og vet om dere. Gud vel-signer Estland! Godt Nytt År 2009!

Askim, 7. januar 2009
Rigmor Berge

Hej! Jag ville bara skriva och berömma Estlandsnytt igen. Min mor i Göteborg kan inte nog prisa det! Hon tycker att hon får så mycket information som hon inte får i de estniska tidningarna i Sverige, helt enkelt god journalistik. Det är också roligt att ni har värvat Heidi Granqvist till medarbetare.

Oslo, 17. november 2008
Enel Melberg

Tere! Etter kvart har eg etter flyttinga fått sendt melding om ny adresse til dei fleste, også til Norsk-estisk forening. I alle høve har eg fått novenberutgåva av Estlandsnytt, som eg las lese med stor glede! Eg vil gjerne halda fast på medlemskapen i NEF, den vesle navlestrengen til Estland! Eg er einig med dei som seier at novemberutgåva hadde svært mykje å by på, og eg ser fram til neste nummer!

Oslo, 25. januar 2009
Beste helsing
Inger Synnøve Moi
(tidlegare norsklektor i Tartu)

Song- og dansefestivalen 2009

Den viktigaste kulturelle attraksjonen i Estland er songfestivalen med tradisjonar tilbake til 1869. Ein folkedansfestival vart arrangert for første gong i 1934. Kombinasjonen av song og dans har utvikla seg til ein mektig nasjonal manifestasjon så eineståande i verda at festivalen er innført på UNESCO-lista som ein verneverdig del av den kulturelle verdsarven.

Mange var urolege for at interessa og entusiasmen ville bli borte når landet vart sjølvstendig og festivalen dermed mista aspektet av sjølvhevding og av protest mot okkupasjonen. Den frykta har vist seg å vera grunnlaus. Tvert om er trengselen på den kjempesvære arenaen like stor som før, og i det mektige crescendoet kan tilhøyraren oppleve 850 kor med 25 000 songarar i samsong.

Festivalen, som blir halden regelmessig kvart femte år, står på kalenderen torsdag 2.–5. juli i år. Det blir den 25. songfestivalen og den 18. dansefestivalen. Billett-

salet byrja i november 2008, så faktisk har tar det både med å kjøpa billetter og å gjera hotellreservasjonar. For større grupper kan det alt no by på problem å finna overnatting i Tallinn under festivalen.

Dersom du planlegg på lang sikt, er det greit å vita at datoane alt er fastsette for dei neste arrangementa. Festivalen for barn og ungdom vart flytta for å bli ein del av programmet når Tallinn skal leva opp til rolla som europeisk kulturhovudstad i 2011. Den 11. festivalen i denne ungdommelege serien blir dermed halden 1.–3. juli 2011 (flytta frå 2012). For å koma tilbake i rute går det så seks år til neste tilsvarande festival 30.6.–2.7.2017.

Dei to neste festivalane med hovudsakleg vaksne songdeltakarar går av stabelen 4.–6.7.2014 og 28.–30.6.2019.

Ajourförd informasjon er å finna på nettet der du kan velja mellom estisk og engelsk språk: <http://www.laulupidu.ee/>

(foto: tallinnatourism/Toomas Vohmer)

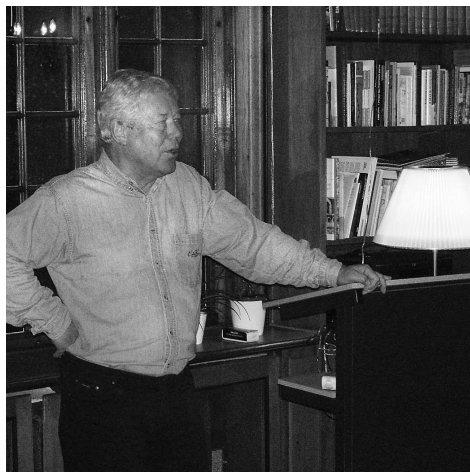
Norsk-estisk forening inviterte til medlemsmøte onsdag 12. november i Foreningen Nordens lokaler på Skøyen i Oslo. Det hadde lyktes foreningen å få på plass to kraftige trekkplaster: Interessant foredrag og estisk mat!

Usedvanlig vellykket medlemsmøte

*Tekst Else-Jannike Kuum,
foto Øivind Berge*

Dørene ble åpnet en time før selve programmet så folk kunne komme i god tid og få en pretestund. Mange, og blant disse foredragsholderen, benyttet seg av dette. Dermed var det helt fra starten av en god og gemyttlig stemning.

Takket være Arne Sandvigs innkjøp og transport fra Tallinn kunne vi enda en gang nyte estiske godbiter. Det vil egentlig si sånt som esterne savner aller mest når de har flyttet ut. Vi hadde røkt ost, pølse, egg med kilu (et slags sild som minner om norsk ansjos) – alt på ordentlig estisk rug-

Ambassadør Stein Vegard Hagen.

brød. Vi fikk også smake *kama* – en eldgammel østeuropeisk rett bestående av forskjellige kornsorter og erter eller bønner som er malt og blandet sammen. Den smaker nyyyydelig med kefir.

Norges ambassadør til Estland, Stein

Vegard Hagen, var innom mange temaer som han foredro på en ledig måte og spedd opp med anekdoter fra virksomheten. Det hele ble fremført med glimt i øyet slik at forsamlingen koste seg.

Hagen har vært vår ambassadør til Estland siden november 2005 og trives godt. De er tre norske personer samt en praktikant på ambassaden. I tillegg har de fire estiske ansatte. Mye av arbeidet går ut på å bistå virksomheter som allerede driver eller som ønsker å etablere handelsvirksomhet mellom våre to land. Et par år var Estland oppe i en økonomisk vekst på 10–12 %, men i 2008 flatet dette ut. Estlands viktigste eksportartikler til Norge er trevarer, hus, hytter, ved, fyrstikker. Esterne er langt framme på IT og flere og flere norske virksomheter knytter kontakter på dette området. Dette er viktige felter som det arbeides med å videreutvikle.

Videre er ambassaden blant annet engasjert i diverse former for kulturutveksling. Hagen minnet spesielt om at det i 2009 igjen er Sangfestival og at en i den forbindelse venter og ønsker mange turister til Tallinn.

Turismen fra Norge og andre land er økende. 60–70 tusen norske turister besøker Estland hvert år, de fleste kommer i grupper. Mange tar fortsatt båt over Østersjøen, selv om flytilbudet er blitt både bedre og billigere enn før. 10 % av de reisende på Tallink-ferja er norske, og de er såpass viktige for rederiet at de har begynt å selge Petterøes blå i taxfree!

Estland har lenge hatt en negativ befolkningsutvikling, men er nå i ferd med å snu dette ved hjelp av gode tilbud om svangerskaps- og fødselspermisjoner med lønn.

Foreningens leder snek seg til et reklameinnslag.

Kombinasjonen av dyktig k  s  r og god mat hadde trukket dusinvis av tilhørere. Det var gledelig    se og ikke minst høre engasjementet hos de fremmøtte. De var aktive både under den sosiale delen og med

spørsmål til Hagen etter k  seriet. Det er lenge siden vi hadde slikt godt oppmøte, og i den sammenhengen betydde det litt at Foreningen Nordens Oslo-lag også var også inviter  t og m  tte med ca. syv personer. Vi fortsetter derfor gjerne det hyggelige m  tesamarbeidet, som dessuten gir muligheter for verving av nye medlemmer.

Suzanne Lie var til stede, og vi fikk nok en gang gjort oppmerksom på den viktige boka hennes –

Carrying Linda's Stones. An Anthology of Estonian Women's Life Stories. Boka er en utmerket innføring i estisk historie, engasjerende fortalt ved hjelp av estiske kvinners livshistorier.

Fergeruten til Estland
Avreise hver dag i begge retninger

Stockholm – Tallinn 18.00 – 10.00

Tallinn – Stockholm 18.00 – 10.00

Vi er også behjelpelige med
hotellovernattinger, studieturer,
skolereiser, gruppereiser, osv.

c/o Viking Reiser AS

Grensen 9A, 0159 Oslo
tlf. 23 00 34 80, faks 22 42 03 93.

IDRETT

Årets beste i estisk idrett

Ingen ble forundret da det ved idrettens årsoppgjør viste seg at **Gerd Kanter** hadde fått overlegent flest stemmer. Han tok som kjent gullmedaljen i de olympiske lekene i Peking i august 2008.

Jüri Jaanson og **Tõnu Endrekson** ble kåret til beste lag, temmelig klart det også, selv om noen syntes at to mann er litt lite til at det kan bli snakk om lag. De to kom hjem fra Peking med olympisk sølv i dobbeltsculler roing.

Gerd Kanter.

Reint bord i Otepää

Estland er eitt av landa som arrangerer skirenn i verdenscuppen. Arrangementa er i januar og alltid lagde til Otepää i Sør-Estland. Der finn me noko av det mest kuperte terrenget landet kan by på, og der ein stad ligg det høgaste punktet i heile Baltikum.

Området har så pass innlandsklima som det går an å få i eit land med lang kyst kring eit lite totalareal. Vêrtilhøva er så omskiftelege at det alltid er ein fare for mildvêr så snøen smeltar vekk. Andre gonger kan frosten bita ganske hardt. Me hugsar vinteren for nokre år sidan då skirenna i Otepää vart avlyste på grunn av ekstrem kulde.

Siste helga i januar i år fekk estarane den hjelpa dei trong av vêrgudane. Renna gjekk under rimeleg gode forhold. Som norske kjem me vel lenge til å minnast synet av dei raude karane som så å seia i samla flokk storma over mållina – til femdobbel norsk siger på sprinten. (26.1.09 tf)

Skiskyting

Vi skal ikke regne **Ole Einar Bjørndalen** her. La oss heller se på de skytende skidamene. Den kvinnelige skiskytteren som har tatt flest VM-titler, heter **Kaija Parve** (f. 1964) og kommer fra Tallinn i Estland! Sju ganger sto hun øverst på VM-pallen i idrettskarrieren og satte derved et sterkt preg på øvelsen i 1980-åra. Men akk, dette var under den sovjetiske okkupasjonen, så også her gikk æren til Sovjet.

Over Finskevika

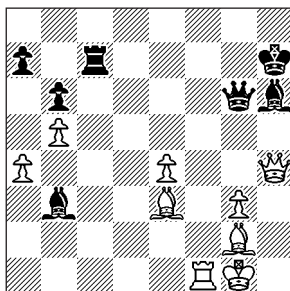
To estarar vart i juli 2008 dei første til å symja over Finskevika. Dei la ut frå Porkkala på finskekysten der det er berre 55 km over til nordkysten av Estland. Den raskaste kunne vassa i land etter 19 timar og 13 minutt. Den andre trong tre timar og 13 minutt. Men fire gav opp på vegen, og det er vel ikkje til å undrast over? (tf)

En blivande stormästare?

Av Erik Rosendahl

Estland har fått en ny schackstjärna. Den 19-åriga Tuuli Vahtra från Viljandi debuterade i oktober vid schack-OS i Dresden och gjorde alldeles utmärkt ifrån sig. Hon inledde sensationellt med fem raka vinster, förlorade sedan mot starka Olga Vasiljev från Israel men kunde därefter samla sig för att avsluta med en remi och en vinst.

Den enda remisen kom i partiet mot Finlands Päivi Walta som kan tacka den orutinerade estniskan för en halvpoäng, så utspelad var finskan redan i mittspelet.

Här ligger det nära till hands att säga att det är slut efter 40. Tf6. Andra utmärkta drag för vit är 40. Lh3 och 40. Tf5. Men Tuuli Vahtra, uppenbarligen tyngd av stundens allvar, spelade i stället 40. e5, ett i och för sig mycket logiskt drag som ju hotar vinna damen med 41. Le4. Nu kunde dock den erfarna Päivi Walta fortsätta kampen med försvarsdraget 40. -Tc4. Såsom ofta är fallet leder en inexakthet till en annan och Vahtra fick till slut nöja sig med en remi.

Tuuli Vahtras slutresultat (6,5/8) utgör en fullgod OS-debut. Fem raka vinster är naturligtvis ett alldeles utmärkt sätt att inleda en internationell schackkarriär; estniskan med det anspråkslösa ELO-ratingtalet 1961 slog bl a Tysklands mycket högre rankade Sarah Hoolt (ELO 2274).

Den legendariska svenskan Pia Cramling

vann i Dresden sina sex första partier! Men stormästaren Pia har ju varit med i dessa sammanhang sedan 1970-talet. År 1990 var hon dessutom medlem i det starka svenska herrlaget.

Visst för Vahtras OS-debut tankarna till självaste Paul Keres första internationella framträdande vid "nationstävlingarna" i Warszawa. Året var 1935 och "det estniska laget representerades vid första bordet av en nittonåring som med sina fina, något veka drag mera liknade en poet än en schackspelare" (Den svenske stormästaren Gideon Ståhlberg i sin bok Schack och Schackmästare, Norstedts 1959). Keres var okänd för många av deltagarna men vann till allas stora överraskning flera briljanta angreppspartier.

Keres var fenomenal i OS-sammanhang, vare sig han representerade Estland (fram till år 1939 då det lilla landet tog OS-brons i Buenos Aires) eller Sovjet (fr. o m Helsingfors 1952). Vid schack-OS i Amsterdam 1954 vann Keres 13 av sina 14 partier och spelade en remi!

Sedan 1927 har schack-OS spelats, med två års mellanrum. Såväl Keres' som Estlands OS-debut inträffade i Warszawa - 35. Vid återkomsten i Manila 1992 var Estlands slutplacering 24:e (på samma poäng som Litauen). Lettland delade sensationellt femteplatsen med Island.

I Dresden var det estniska herrlagets (Kaido Külaots, Meelis Kanep, Riho Liiva, Olav Sepp och Aleksandr Volodin) placering 34:e (samma som Litauens och Finlands) medan damlaget (Valerija Gansvind, Monika Tsiganova, Viktoria Bashkite, Leili Pärnpuu och Tuuli Vahtra) var 32:a, långt före t.ex. Norge (53:e) och Finland (54:e).

Det har varit bråda tider för unga Tuuli Vahtra som tagit studenten och börjat läsa ekonomi vid Tallinns tekniska universitet. Utöver studier och intensiv schackträning (under ledning av Jüri Sammul) har Tuuli

→

Ingrid Heinmaa:

ESTISK MAT

Fastelavnssuppe

(vastlapäeva hernesupp)

500 gram tørka ertar

120 gram røykeflesk eller beiken

1 liten purreløk

1 lita gulrot

1,5 – 2 liter vatn

(1 buljongterning)

kvit pepar

tørka basilika og salvie

Legg ertene i bløt slik det blir rettleidd på erteposen. Reins gulrota og vask purren. Skjer opp grønnsakene og flesket og surr alt saman i litt olje i suppegryta. Ha oppi ertene og vatnet. Kok på svak varme slik erteposen rettleier. Rør innimellom til ertene er mjuke. Tilset om nødvendig meir vatn. Smak til med krydder og fyll suppa på termosar. Ja, du las rett! Dette er den nista du skal ha med deg når du fastelavnstysdag går i akebakken saman med gode venner. Sjølsagt kan du nyta suppa heime òg. Då går du glipp av mykje moro, men smaken er god!

→

fått extraknäcka som ”bardam” på Rock Café. Det lær inte vara lätt att satsa på schack i dagens Estland. Ambitioner råder det hursomhelst ingen brist på hos det nya stjärnskottet. I en intervju berättar hon att hon sedan barnsben drömt om att bli Estlands allra första kvinnliga stormästare.

Familiestatistikk for Tallinn

Færre gifter seg, og færre skil seg. Det er vel naturleg. Når ekteskap ikkje er inngått, kan det heller ikkje bli oppløyst.

I 2008 vart det registrert 2507 nye ekteskap i Tallinn, som var 278 færre enn året før. Somme ser i det heile på ekteskapet som eit fengsel, så dei stussar vel ikkje ved opplysninga om at 21 av ekteskapa jamvel vart registrerte i fengsel.

Somme par som har halde lenge saman, vil ha bryllaupsseremoniane på nytt. Det kan vera ei oppleving for utlendingar å få vera med på slike festar. I fjor var det berre eitt diamantbrurepar i hovudstaden som gjorde så stort nummer av sekstiårsminnet. På estisk er det forresten ikkje diamant-, men briljantbryllaup.

Den yngste brura i Tallinn i fjor var berre 15 år, men like ung var den yngste brudgommen. I andre enden på skalen var det ei 79 år gammal brur og ein 85 år gammal brudgom. Hovudstaden hadde i fjor 1263 skilsmisser, det var ein nedgang på 105 samanlikna med året før.

Det vart fødd 5894 nye tallinnbuarar. For 3129 kvinner var det første fødselen. Tre familiar fekk det sjuande barnet, ei mor fødde det åttande og ei anna det niande barnet. Det vart 118 tvillingpar og to trillingpar.

Dei yngste foreldra var femtenåringar, den eldste mora var 48 år og den eldste faren 69 år. Slå den, du! (*Õhtuleht* 6.1.09 olm)

Barnevaksinering

I samsvar med det offentlege helseprogrammet i Estland blir det gjennomført barnevaksinering mot ti ulike sjukdommar: tuberkulose, hepatitt B, difteri, tetanus (stivkrampe), kikhoste, poliomyelitt, meslingar, kusma, raude hundar og smittsam hjernehinnebetennelse (*Haemophilus influenzae*). Årleg blir om lag 15 000 spebarn vaksinerte mot desse sjukdommane. (ay)

Kort sagt

Estisk verneplikt er berre på 8 månader, men dei unge sluntrar unna likevel. Av dei innkalla i 2008 let 7,2 % vera å møta opp.

I 2002 utførde 2098 barn 2400 brotsverk i Estland. Fem år seinare stod 3933 barn bak 4209 brotsverk.

Etter spionavsløringa i forsvarsdepartementet i 2008 forlengjer Estland maksimumsstraffa for landsforræderi frå 15 år til livsvarig fengsel.

Organiseringa og gjennomføringa av opp-tøyane i Tallinn våren 2007 har fått rettsvesenet til å revidera lova og m.a. innføra strengare straff i slike samanhengar.

Europakommisjonen peika ut Viljandi som eit av dei mest interessante reisemåla i Europa. I grunngevinga vart mellom anna dei to kultursentra i byen nemnde.

I Estland er det 55 000 registrerte skytevåpen ute blant folk. Det er lite samanlikna t.d. med Finland der talet er 1,6 millionar.

Om lag 290 000 estarar får folketrygd. Den gjennomsnittlege summen i 2008 var 240 euro i månaden.

Estarane representerte Russland i dei olympiske leikane 1908 og 1912, og Sovjet 1952–88. Estland deltok for første gong under eige namn i dei olympiske leikane i Antwerpen 1920.

Rimi har totalt 230 butikkar i dei baltiske landa. Av desse ligg 73 i Estland, 97 i Latvia og 60 i Litauen.

I 2008 tok 2124 personar estisk statsborgarskap. Det var relativt få, for i 2007 var det 4228, i 2006 var det 4753, og i 2005 heile 7072.

Etter krigen i Georgia vart det snakk om boikott av årets Melodi Grand Prix i Moskva og vinterolympiaden i Sotsji i 2014. Eit stort fleirtal av estarane var imot boikott.

I Tallinn kom 5894 born til verda i 2008. Same året døydde 4944 tallinnbuarar. Tilsvarande tal for 2007 var 5833 fødde og 5187 døde.

I dei økonomiske nedgangstidene blir dei nære tinga meir interessante. Kvar tredje finne som overnattar på hotell i utlandet, overnattar no i Estland.

Dei mest populære gutenamna i Tallinn i fjor var: Artjom, Aleksander (Aleksandr), Maksim, Nikita, Rasmus, Artur, Martin, Oliver, Daniil, Kirill og Oskar.

Jenter fødde i Tallinn i 2008 fekk oftast namna Sofia, Anna, Maria, Anastassia (Anastasija), Polina, Laura, Darja, Viktoria, Alisa, Aleksandra, Arina og Sandra.

Prosenten statslause i Estland går heile tida nedover. I 1992 var 32 % av innbyggjarane utan noko slags statsborgarskap. No er det 9 % med såkalla grått pass.

I 2005 vart det meldt 1528 biltjuveri i Tallinn, men året etter berre halvparten så mange, og i 2007 var talet på stolne bilar alt nede i 516.

Kvar dag blir to estarar hiv-smitta. Ser me på heile folket i arbeidsdyktig alder, så er kvar 100. estar hiv-smitta, i Tallinn kvar 73.

Ved årsskiftet budde det i Estland 110 315 personar utan statsborgarskap i noko land. Det var ein nedgang på om lag seks tusen sidan 1. januar 2008.

Adresser og telefonnummer

Obs! Norsk-estisk forening tek ikkje ansvar for eventuelle feil.

Adresser i Estland:

Kgl. Norsk Ambassade (Norra saatkond),
Harju 6, EE 15054 Tallinn, tlf. 627 1000,
faks 627 1001, e-post: emb.tallinn@mfa.no,
www.norra.ee Ambassadør frå 1.11.2005:
Stein Vegard Hagen.

Nordisk ministerråds kontor

(Põhjamaade Ministrite Nõukogu Esindus),
Lai 29, EE 10133 Tallinn,
tlf. 627 3100, faks 627 3110,
e-post: info@norden.ee,
nettside: www.norden.ee

Nordisk ministerråds Tartu-kontor

(Põhjamaade Ministrite Nõukogu
Esinduse filiaal), Raekoja plats 8,
EE 51004 Tartu, tlf. 742 3625,
faks 744 1241, e-post: madis@norden.ee

Eesti instituut, Suur-Karja 14,

Postkast 3469, EE 10140 Tallinn,
tlf. 631 4355, faks 631 4356,
e-post: einst@einst.ee. Leiar: Mart Meri.

Eesti-Norra Selts (Estisk-norsk forening),

leiar Eha Vain. Adresse, telefonnummer,
faks og e-post som for Nordisk
ministerråds kontor i Tallinn.

Norrasöbrad (Norgesvennene),

leiar: Madli Ohaka,
e-post: madli@norrasobrad.ee,
nettside: www.norrasobrad.ee

Norsk-estisk forening på nettet:

<http://www.norsk-estisk.org>

Ajourføring blir utført av

Øyvind Rangøy

som har adresse: rangoy@gmail.com

Send e-postadressen din til

Øyvind Rangøy,

så får du rask medlemsinformasjon.

Dagsaktuell informasjon og

kommentarer: rangoy.blogspot.com

Adresser i Noreg:

Republikken Estlands ambassade,

Parkv. 51 A, 0244 Oslo, tlf. 22 54 00 70,
faks +47 22 54 00 71, www.estemb.no
Ambassadør frå 1.1.2009: Arti Hilpus.

Estlands æreskonsul i Bergen,

Tor Øystein Enge, tlf. 55 21 54 00,
Fortunen 1, Pb. 1124 Sentrum,
5809 Bergen, e-post, enge@stieglers.no

Estlands æreskonsul i Trondheim,

Trond Bernhard Brekke, tlf. 73 80 21 50,
Schultzgata 1, 7013 Trondheim,
e-post: trond.brekke@bbrekke.no

Estlands æreskonsul i Stavanger,

Reidar Maaseide, tlf. 51 63 50 00,
Svanholmen 5, 4033 Forus,
e-post: malthus@malthus.no

Estlands æreskonsul i Tromsø,

Per Trygve Kongsnes, tlf. 77 60 35 00,
Fr. Langes gt. 20, 9258 Tomsø,
per.kongsnes@bedriftskompetanse.no

Norsk-estisk forening, sjå siste side.

Estlandsforeningen i Midt-Norge, leiar

Ann-Elin Slettahjell, Åstun, 7070 Bosberg,
tlf. 73 95 01 25, aesletta@hotmail.com,
nettside: www.estlandsforeningen.no

Stavanger estiske forening,

kontakt: kristelwinter@hotmail.com,
<http://stavangerieestiklubi.50megs.com/>

Bergensområdet. Kontakt for estere:

Katrin Saarik, tlf. +47 98 40 36 34,
ksaarik@hotmail.com

Det estiske selskap i Norge, leiar Liina Alu,

Oslo, tlf. 40 04012 46,
aluliina@yahoo.com,
nettside: www.eestlased.no

Foreningen Norden, Harbitzalleen 24,

0275 Oslo, tlf. 22 51 67 60.
foreningen@norden.no

Språkkurset: “Flest kasus for penga!”

Tiinu Viilu – lærer på estiskkursene. (foto: tf)

Spåkkurset går sin gang, og det skjer – som det er blitt vanlig etter hvert – med en gruppe blanda drops. Åtte elever møtes hver onsdag i Foreningen Nordens lokaler, seks fortsetter fra forrige kurs og to er nye.

Første fremmøte i vårsemesteret var 14.

januar. Da startet vi på kapittel 7 i læreboka *E nagu Eesti. Eesti keele õpik algajale*. Og de nye er ikke så nybegynnere at de ikke klarer å henge med. Noen har jo til og med skjønt grammatikken!

Tiinu Viilu er en inspirerende lærer, flink til å gi spørsmål og oppgaver som passer til elevenes nivå. Det er helt klart en utfordring at vi har forskjellig utgangspunkt, det ideelle er jo en klasse på hvert nivå. Da må nok språkinteressen i Norge øke betraktelig før Norsk-estisk forening kan utvide kurstilbudet.

God stemning, godt humør og mye samtale trening er stikkord for kurskveldene som varer i to timer. Kurset blir sponset av NEF da vi mener det er viktig å gi en mulighet for å lære seg det estiske språket. NEF er de eneste i Østlandsområdet som har dette tilbudet for tiden.

“Det er her vi får flest kasus for penga!” som Christine sa da vi diskuterte generelle priser på diverse språkkurs.

Kontakt kursleder Else-Jannike Kuum om du er interessert i estiskkurs, tlf. kveldstid 22 50 63 86. *(e-jk)*

fra siste side: Barneklubben

Vår dyktige lærer fram til våren, kanadisk-estiske **Elin Marley** flyttet tilbake til Canada i høst og ble etterfulgt av **Kairi Ploom** som er utdannet førskolelærer fra Estland og selv har en sønn i klubben. Dermed er det Kairi og **Tiina Toomel Wiker** som nå sørger for innholdet i timene og sørger for at barna lærer seg tradisjonelle estiske leker, sanger og forming. Alle aktivitetene foregår på estisk. På den administrative siden har klubbmedlemmet **Els Merli** trådt til og bistår **Kaarina Ritson**.

Noen av våre medlemmer har i løpet av året flyttet fra Oslo-området, men heldigvis har andre kommet til. Klubben teller for øyeblikket 13 voksne og godt over 20 barn i førskolealderen. Vi har månedlige treff

unntatt i juli. Noen av timene har foregått på Ekebergsletta med utelek og piknik. Der fikk vi også besøk av den estiske musikkstudenten **Katariin Raska** som spilte estisk sekkepipe for barna. I høst arrangerte klubben med hjelp av barna en flott høstutstilling av spiselige og uspiselige ting som er å finne i naturen. I januar skal vi på felles teaterbesøk og se ”Dyrene i Hakkebakkeskogen” på Nationalteatret.

Nye medlemmer er velkomne i barneklubben. Interesserte kan kontakte Kaarina per e-post ritson@online.no eller Tiina på mobiltelefon 466 69 070. Foreløpig vil vi fortsette på samme sted og til samme tid: en gang i måneden kl. 15 – 17 på søndager i Foreningen Nordens stabbur på Abbediengen.

Estlands nasjonaldag 2009

Norsk-estisk forening inviterer til markering av Estlands nasjonaldag
Hilsen ved ambassadør Arti Hilpus
Vi viser filmen "Den syngende revolusjon"
Sang ved Kersti Ala-Murr
Sosialt samvær og bespising

Tid: fredag 20. februar kl. 17.30.

Sted: Dronningens gate 3, Oslo.

Pris: voksne kr 100, barn under 12 år gratis.

Påmelding: Senest 16. februar til Tiina T. Wiker tlf. 466 69 070, tiwik@gmail.com
eller Guro T. Gjerstadberget guroouro@gmail.com

Årsmøtet i Norsk-estisk forening

mandag 9. mars 2009 kl. 19.00

Sted: Foreningen Norden, Harbitzalleen 24, Skøyen, Oslo.

Adkomst: trikk nr. 13 til Abbediengen

eller ti minutters rask gange fra togstasjonen på Skøyen.

Dørene åpnes 18.00 for sosialt samvær og lett servering.

På programmet står vanlige årsmøtesaker,

kunngjøring av Årets estlandsvenn, kulturinnslag.

Medlemmer med personlige gjester er hjertelig velkommen.

Husk at styret må ha forslag til Årets estlandsvenn innen 2. mars.

Kontingenter for Norsk-estisk forening. Hovedmedlem kr 250; pensjonister og studenter kr 150; familiemedlemmer kr 75; bedrifter, kommuner, foreninger kr 500.
Med medlemskap støtter du foreningens arbeid og du mottar tidsskriftet Estlandsnytt.
Innbetalinger til NEFs postgirokonto: 0540 084 5486. Forespørsler om medlemskap rettes til kasserer: Svein Huseby, Dønskivn. 70 c, 1346 Gjetsum, tlf. 67 54 38 82, e-post: s.huseby@online.no.

Barneklubb – lasting

Klubb for estisktalende barn i Oslo-området.

Interesserte kan ta kontakt med

Tiina Toomel-Wiker,

tlf. 466 69 070

eller Kaarina Ritson

ritson@online.no.

Kohvikuõhtu

Iga kuu esimesel kolmapäeval

kell 18.00 on Eesti Seltsi

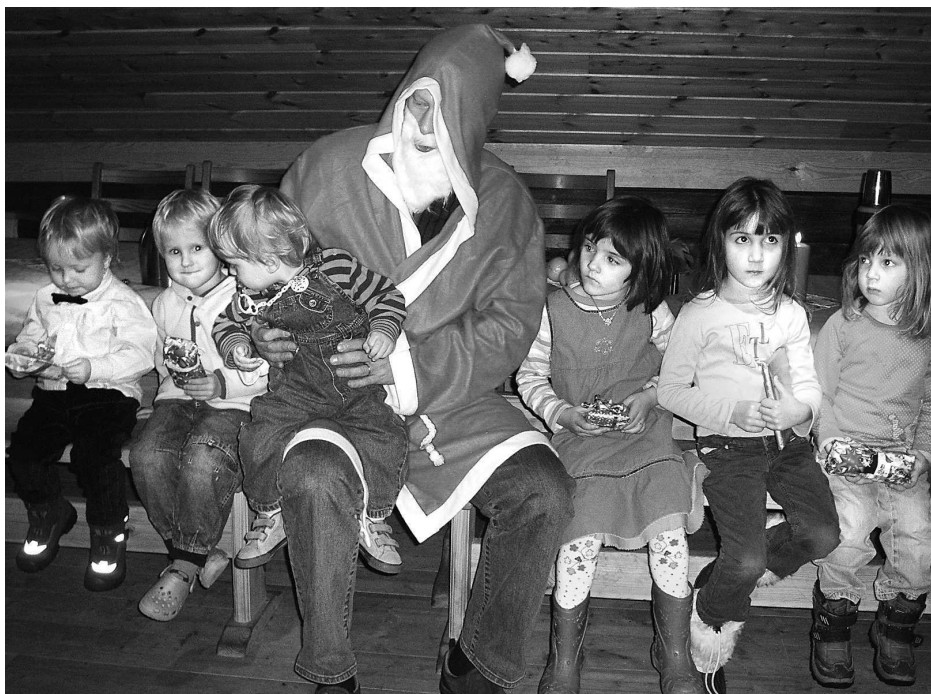
kohvikuõhtu

Café Onkel Donaldis,

Universitetsgt. 26, 0162 Oslo

e-post: aluliina@ybao.com

Barneklubben ser fram til en aktiv vårsesong

Noen av de modigste barna sammen med julenissen.

(foto: Els Merli)

Estisk barneklubb i Oslo kan igjen se tilbake på et virksomt år med mange aktiviteter og månedlige treff for barn og foreldre.

Vi feiret jul 7. desember i stabburet til Foreningen Norden på Abbediengen. Julenissen vi var så heldige å få besøk av,

viste seg å kunne estisk, og dermed fikk barna sjansen til å demonstrere hva de hadde lært av dikt og sanger i løpet av året. Vi sang julesanger og koste oss med hjemmebakke kaker. Gaver til snille barn hadde julenissen også husket på.

→ side 50

Norsk-estisk forening (Norra-Eesti Ühing)

Nettsted: <http://www.norsk-estisk.org>

Leder: **Else-Jannike Kuum**, Vækerø terr. 10 B, 0282 Oslo, tlf. priv. 22 50 63 86.

Henvendelser om medlemskap til kasserer **Svein Huseby**, Dønsvknv. 70 c, 1346 Gjetsum, tlf. 67 54 38 82, e-post: s.huseby@online.no

NEF postgirokonto 0540 084 5486.